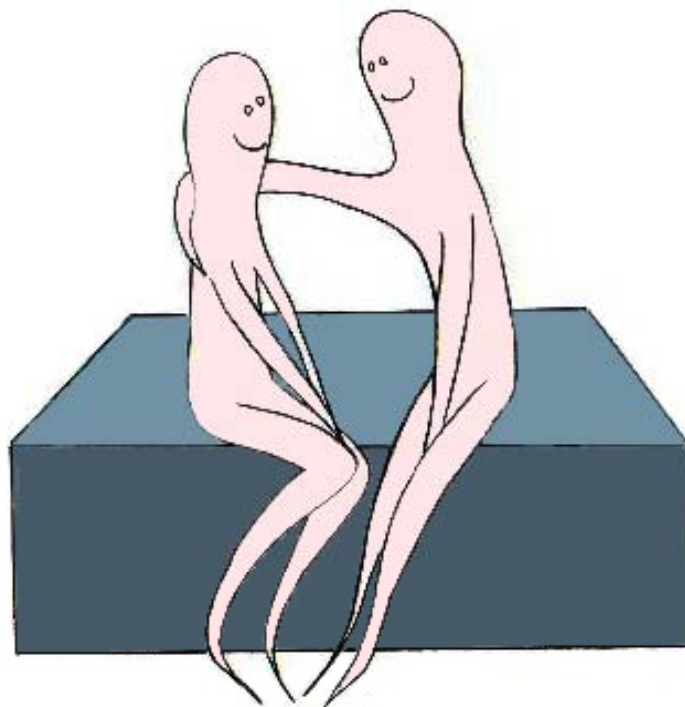

Marianne Schulerud
Kristín Lára Friðjónsdóttir

ICDP UNGDOM

Rapport fra prosjekt 2007/2008
ICDP/Norge og Bydel Grorud

Forord

Bydel Grorud har en stadig økning av antall barn og unge. Av dem er i alt 57,8% innvandrere (her betegnet med ikke vestlig bakgrunn). Den største økningen er barn og unge mellom 10 og 17 år. Dette gir oss som arbeider i bydelen mange utfordringer med tanke på trivsel, skole, inkludering og arbeid. Undersøkelsen Ung i Oslo fra 2007 viste at flere og flere ungdommer har psykiske helseplager. Det er derfor viktig å arbeide målrettet og forebyggende på dette feltet.

Arbeidet med prosjektet ICDP ungdom har vært både inspirerende og lærerikt på mange områder. Det vi sitter igjen med som den aller største gleden, er møtet med kvinnene i foreldregruppene. De ga oss raust tilgang på erfaringer og fortellinger fra eget liv. Det er imponerende hvordan de møter hverdagen med kraft og pågangsmot! Hverdagen deres er fylt av store utfordringer, og mange bærer med seg traumatiske erfaringer. Allikevel makter de å gi energi til andre med genuin kjærlighet!

Vi har hatt med oss to ICDP veiledere i prosjektet, Samar Maktabi og Rubina Kahwar. De har gjort en flott innsats som tospråklige veiledere og vært pålitelige og positive både i forhold til kvinnene og oss. En stor takk til dem!

Det er også andre vi spesielt vil takke. ICDP/Norge møtte oss med velvilje og positiv innstilling til samarbeid allerede fra starten av. Styringsgruppen for prosjektet, og spesielt Ingeborg Egebjerg, var alltid positiv til spørsmål vi stilte. Steinar Theie ved Institutt for spesial-pedagogikk/Universitetet i Oslo veiledet oss på en konstruktiv og motiverende måte. Leder ved opplæringsstedet hvor vi hadde foreldregruppene fortjener en spesiell takk for hjelp til rekruttering og tilrettelegging. Live S. Schulerud (14 år) har vært prosjektets tegner. Hun har tegnet på flere av oppgavearkene til deltakerne og har designet forsiden til rapporten og manualen. Ellen Torkehagen som var vikar for oss som familieveileder, gjorde en glimrende jobb og var både støttende og inspirerende. Ikke minst vil vi takke ledelsen i Bydel Grorud som ga oss rom og mulighet til å gjennomføre prosjektet.

Vi håper at rapporten kan gi inspirasjon til andre ICDP veiledere som ønsker å arbeide med foreldre som har ungdom!

Oslo 16/3-08

Innholdsfortegnelse

Forord.....	2
Innholdsfortegnelse.....	3
1 Innledning.....	5
2 Søknadsprosess.....	6
3 Mål for prosjektet.....	7
4 Prosjektrammer.....	7
4.1 Økonomi.....	7
4.2 Styringsgruppe.....	8
4.3 Prosjektets arbeidsfaser.....	9
4.4 Praktiske forhold.....	10
4.5 Ekstern veiledning.....	10
4.6 Om tospråklige veiledere.....	11
5 Rekruttering.....	11
6 Metode.....	14
6.1 Utvalg.....	15
6.1.1 Presentasjon av informantene.....	16
6.2 Verktøy for evaluering og analyse.....	17
6.3 Gjennomføring av intervjuene.....	18
6.4 Problematisering av tolkerollen.....	19
6.5 Rollen som intervjuleder.....	20
6.6 Gjennomføring av gruppene.....	21
6.6.1 Manual.....	21
6.6.2 Refleksjoner om sensitiviseringsmetoder.....	23
6.7 Gruppeprosess.....	25
6.7.1 Gruppens ressurser.....	26
6.7.2 Veileders funksjoner.....	29
6.7.3 Roller i gruppene.....	31
6.7.4 Mønster av interaksjon i gruppene.....	33
6.7.5 Taushet versus verbal aktivitet.....	34
6.7.6 Avslutningsfasen.....	35
7 Analyse.....	36
7.1 Nivåer i analyseprosessen.....	36

7.2 Tolkning	37
7.2.1 Foreldrenes opplevelse av seg selv som omsorgsperson	39
7.2.2 Foreldrenes oppfatning av ungdommen	41
7.2.3 Kommunikasjon	44
7.2.4 Kultur	57
7.2.5 Fremtid	61
8 Oppsummering og avslutning	64
Litteraturliste	65

Vedlegg

- 1) Intervjuguide pre intervju
- 2) Intervjuguide post intervjuer
- 3) Evalueringsskjema
- 4) Skjema for nedtegning av fortellinger
- 5) Punkter fra manual
- 6) Opplæringsplan

1 Innledning

Barne- og Likestillingsdepartementet har vedtatt å implementere ICDP foreldre-veiledningsprogram på nasjonalt plan. Programmet tilbys kommunene i et samarbeid mellom Barne-, ungdoms – og familiedirektoratet, Sosial – og helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet. Ansvar for oppfølging og utvikling av programmet er tillagt Barne-, ungdoms - og familiedirektoratet. Ut fra ICDP grunnprogram er det utviklet varianter av programmet tilpasset ulike målgrupper. Flere evalueringer har vist behovet for en variant hvor samspilltemaene i sin helhet rettes mot foreldre som har ungdom.

I Bydel Grorud er ICDP et godt implementert tilbud til foreldre. Bydelen har flere sertifiserte veiledere, både etnisk norske og minoritetspråklige. I hovedsak har ICDP arbeidet rettet seg mot minoritetsforeldre som har små barn. Flere av disse har også større barn og har etterspurt kurs hvor ungdommen er i fokus.

Høsten 2005 og våren 2006 ble det i Bydel Grorud gjennomført et prosjekt kalt FAKS. Prosjektet hadde som mål å gi tilbud om veiledning til minoritetsforeldre som har ungdom i alderen 12 – 16 år. FAKS står for forståelse, ansvar, kunnskap og samarbeid. Prosjektet ble finansiert av midler fra Barne – og Likestillingsdepartementet/opprappingsmidler innen psykisk helse. Prosjektleder var Marianne Schulerud, Kristín Lára Friðjónsdóttir sto som prosjektansvarlig. Vi så allerede i planleggingen av FAKS prosjektet mulighetene til å bruke dette som et egnet grunnlag for en ICDP variant med samme målgruppe. Både ideer og erfaringer fra FAKS ble på den måten et godt grunnlag å bygge på i sammenheng med utvikling og tilpasning av ICDP grunnprogram til den aktuelle målgruppen I prosjektet møtte vi flere foreldre som vi så var godt kvalifiserte til å utvikle seg videre som veiledere. FAKS vil i rapporten bli omtalt som **Pilotprosjekt 1**.

Etter gjennomført Pilotprosjekt 1, ønsket vi å søke midler til følgende:

- Utarbeide en ferdig ICDP manual rettet mot minoritetsforeldre som har ungdom
- Utarbeide forslag til ICDP opplæringsplan for sertifisering av veiledere med fokus på samspill foreldre/ungdom

I dette arbeidet planla vi å gjennomføre foreldregrupper hvor manualen skulle prøves ut. I utgangspunktet ønsket vi at planlegging, gjennomføring og evaluering skulle kvalitetsikres ut fra forskningskriterier. For i størst mulig grad å sikre dette, søkte vi om midler til ekstern veiledning.

Vi har i noen av avsnittene henvist til relevant litteratur. Litteraturlisten inneholder kilder som vi har lest tidligere og som ligger til grunn for våre valg av metode, gjennomføring av gruppene, analysen og tolking av datainnsamling. Rapporten må derfor i sin helhet leses ut fra disse begrensningene.

2 Søknadsprosessen

Pilotprosjekt 1 ble avsluttet juni-06. Arbeidsprosessen med prosjektet ICDP ungdom startet på nyåret 2006 ved at vi tok kontakt med professor Karsten Hundeide ved Universitetet i Oslo. Vi la frem våre idéer om prosjektet og et mulig samarbeid mellom Bydel Grorud og ICDP/Norge rundt dette. Initiativet vårt ble møtte med interesse og vilje til videre samarbeid. Parallelt la vi frem prosjektidéen til ledelsen i Bydel Grorud som også var positiv til å se nærmere på muligheter for å få gjennomført prosjektet.

Dette ble starten på en prosess som strakk seg over flere måneder. Det ble avholdt flere møter mellom ICDP/Norge og Bydel Grorud i forhold til faglig innhold, økonomi og videre samarbeidsavtaler. Vi utarbeidet en søknad i samarbeid med Karsten Hundeide og styret i ICDP/Norge. Det ble bestemt at ICDP/Norge skulle stå som søker. Søknad om prosjektmidler ble oversendt BLD i juni 2006. Samarbeidsavtale mellom Bydel Grorud v/bydelsdirektør og ICDP/ Norge ble undertegnet. Avtalen innebar at Bydel Grorud v/prosjektlederne forpliktet seg til å følge grunnleggende ICDP prinsipper i sitt arbeid med prosjektet. Bydelen skulle ha jevnlig rapporteringsplikt til ICDP/Norge og delta på møter som omhandler utvikling og arbeid innenfor ICDP.

Stillingsrammen på helsestasjonen i Bydel Grorud innehar 2 hele stillinger som familieveileder. Det var viktig at dette tilbudet ikke ble svekket på grunn av prosjektet. Løsningen ble derfor at vikar skulle settes inn for oss i 80% stilling. Vi ble da fristilt til å arbeide med prosjektet 2 hele dager hver i uka. Vikariatet strakk seg over perioden januar-07 – desember-07.

3 Mål for prosjektet

Hovedmål:

Utvikle en ICDP manual hvor målgruppen er omsorgsgivere med minoritetsbakgrunn som har ungdom.

Delmål:

- Sertifisere veiledere (norske og tospråklige)
- Gjennomføre tre foreldregrupper
- Evaluere arbeidet ut fra bestemte kriterier
- Utarbeide forslag til ICDP opplæringsplan for ungdomsvarianten

I sertifiseringsprosessen av veilederne ble skulle det arbeides parallelt med små barn og ungdom. Dette gjaldt både teoretisk og praktisk. Tanken var å bruke noen av veilederne i prosjektet ICDP ungdom for å øke kvaliteten på prosessen i arbeidet med foreldregruppene. Under veilederopplæringen fikk vi i tillegg erfaringer som ble brukt til planlegging og gjennomføring av prosjektets foreldregrupper. Kontinuerlig evaluering kom til å være viktig for å gjøre nødvendige justeringer. Den ferdige manualen skal bygge på ICDP's grunnprogram med de fem hovedkomponentene. For å kvalitets sikre arbeidet ønsket vi å ta i bruk evalueringskriterier hentet fra kvalitativ forskning. I sammenheng med spredning av bruk av prosjektets resultater, ønsket vi å utarbeide forslag til et to dagers opplæringsprogram.

4 Prosjektrammer

4.1 Økonomi

Det ble i alt bevilget kr 612.000 til prosjektet ICDP ungdom. Midlene skulle dekke følgende:

- lønn til prosjektlederne, - i alt 80 % stilling i prosjektperioden.
- lønn til tospråklige veiledere
- lønn til ekstern veileder
- materiell og utstyr
- reiseutgifter
- faglig oppdatering for prosjektlederne
- driftsmidler

4.2 Styringsgruppe

Det ble nedsatt en styringsgruppe for prosjektet som bestod av:

- Ingeborg Egebjerg – styreleder for ICDP/Norge
- Sidsel Krakeli – leder for Avdeling barn/unge i Bydel Grorud
- Mona Hannestad – seniorrådgiver i Barne-, ungdoms – og familiedirektoratet
- Trine Gerlyng og/eller Ylvi Snekkvik – koordinatorene i ICDP/Norge (økonomiansvarlige i prosjektet)
- Marianne Schulerud – prosjektleder/familieveileder i Bydel Grorud
- Kristín Lára Friðjónsdóttir - prosjektleder/familieveileder i Bydel Grorud

Gruppen hadde sitt første møte 27/10-06 hvor samarbeidsavtaler i forhold til økonomi og bruk av familieveiledernes stillingsressurs ble drøftet. Det ble konkludert med følgende etter 2 møter:

- ICDP skulle forvalte tildelte midler ut fra avgjørelser tatt i styringsgruppen.
- Familieveilederne ble fristilt 2 hele dager i uka hver til arbeid med prosjektet.
- Bydelen v/Sidsel Krakeli skulle fakturere utgifter til ICDP etter avtale.

Styringsgruppen har i alt hatt 6 møter. I tillegg har vi hatt et møte med Ingeborg i sammenheng med manual arbeidet.

4.3 Prosjektets arbeidsfaser

Tidsplan for høsten 2006

FASER	INNHOLD	TIDSPERSPEKTIV				
		August	Septem.	Oktob.	Nov.	Des
Fase 1	Rekruttering av deltakere til ICDP veilederopplæring	X				
	Opplæring/veiledning av ICDP veiledere	X	X	X	X	X
Fase 2	Arbeide med utforming av ICDP manual rettet mot ungdom	X	X	X	X	X
Fase 3	Rekruttering av deltakere til ICDP foreldregrupper	X	X			
	Intervju av foreldre som skal delta i veiledningsgruppe		X	X		
	Igangsetting av tre ICDP foreldregrupper/prosjektgrupper				X	X

Tidsplan for året 2007

FASER	INNHOLD	JAN.-MARS	APRIL-JULI	AUG.-DES.
Fase 4	Videre opplæring/veiledning av ICDP veiledere	X		
	Avslutte tre ICDP foreldregrupper/prosjektgrupper	X		
	Sluttintervju av foreldre og ungdom		X	
	Rapportskriving fra prosjektet så langt		X	
	Evaluering så langt		X	
	Videre arbeid med utforming av manual for ICDP variant rettet mot ungdom	X	X	
Fase 5	Fortsette og avslutte arbeidet med en ICDP variant for ungdom		X	X
	Utarbeide opplæringsplan for ICDP veiledere hvor innholdet rettes mot ungdom			X
	Fullføre rapporten fra hele prosjektperioden			X
Fase 6	Evaluering			X

Innholdet i fasene har vært holdt, men tidsperspektivet er blitt endret underveis, noe som i hovedsak skyldes to forhold:

Rekruttering av foreldre til prosjektet tok lang tid. Derfor ble både intervjuene og oppstart av gruppene forskjøvet til august/september-07. Dermed ble fase 4, 5 og 6 også forskjøvet i tid. Foreldregruppene ble avsluttet i november-07. Postintervjuene ble gjennomført i desember-07 og januar-08.

En av prosjektlederne har i prosjektperioden vært sykemeldt i 2 måneder.

Vi fikk derfor utsatt ferdigstilling av rapporten til midten av mars-08.

4.4 Praktiske forhold

Møtene i foreldregruppene ble holdt på en skole i Oslo som driver norskopplæring. Et lite rom ble satt av til oss to dager i uka. Her var det tavle og overhead. Vi installerte oss med kurskoffert som inneholdt alt vi trengte av utstyr som cd- spiller, vannkoker, pappkrus, kaffe, te, kontormateriell m.m. Denne fikk stå i rommet i løpet av prosjektperioden. Vi hadde ikke tilgang på video/dvd spiller. Derfor viste vi film kun en gang, måtte låne både TV og spiller annet sted.

Rommet som gruppene fikk tilgang til på skolen, skulle benyttes av andre lærere rett etter møteslutt. Vi fikk derfor ikke mulighet til å foreta evaluering av og planlegging til neste møte umiddelbart etter gruppene. Dette innebar streng organisering i sammenheng med tid for å få gjennomført veiledning med de tospråklige veilederne. Med stor velvilje fra alle og et stramt tidsskjema fikk vi dette allikevel til i Bydel Grorud samlet for begge gruppene.

En doktorgradstipendiat fulgte prosessen i den arabiske gruppen som del av sitt feltarbeid innenfor sosialantropologi. Hun kom med verdifulle innspill til både innhold og prosess.

4.5 Ekstern veiledning

Steinar Theie, amanuensis ved Institutt for spesialpedagogikk/Universitetet i Oslo, har vært ekstern veileder. Vi har i alt hatt fire samtaler á en og en halv klokke. Disse har i

hovedsak blitt brukt i sammenheng med valg av metode, intervjuguide og gjennomføring av pre – og postintervju.

4.6 Om tospråklige veiledere

En del av prosjektet var å sertifisere tospråklige veiledere som kunne arbeide sammen med oss i prosjektet. Opplæringen foregikk våren 2007. Etter sertifiseringen ønsket fire tospråklige veiledere, derav en mann, å delta i prosjektet.

I bygningen gruppene skulle være i, hadde menn ikke adgang. Dette ble klart for oss kun få dager før kursstart. Det førte til at vår mannlige veileder ikke kunne delta. Han vil ev få tilbud om å drive ICDP gruppe for ungdomsforeldre i Bydel Grorud senere. I tillegg sa en arabisk tospråklig veileder opp sitt engasjement i prosjektet. Hun fikk tilbud om fast jobb i Bydel Grorud og takket ja til den. Vi stod da igjen med to tospråklige veiledere med urdu og arabisk som morsmål.

5 Rekruttering

Arbeid med rekruttering av foreldre til prosjektgruppene startet i januar-07 og strakk seg helt frem til oppstart av gruppene i begynnelsen av september 07. Det ble primært forsøkt å rekruttere foreldre i Bydel Grorud. Følgende steder i bydelen ble kontaktet for samarbeid i forbindelse med rekrutteringen:

- ungdomsskoler (alle, alt 3)
- videregående skoler (1)
- grunnskoler/7.trinn (alle, i alt 6)
- norskopplæring for voksne med minoritetsbakgrunn (på Romsås og Ammerud)
- aktivitetssentrene for ungdom (i alt 3)
- skolehelsetjenesten
- Åpen barnehage (søsken)
- Røde Kors aktivitetssenter/kvinnekafé
- veiledernes eget nettverk

Fra tidligere erfaringer med rekrutteringsarbeid visste vi at direkte møte med foreldrene på deres arenaer ville gi best resultater. Dette var mulig på norskopplæringen, i Åpen barnehage og på kvinnekaféen. Etter denne prosessen stod vi igjen med rundt fem interesserte foreldre.

Disse ble kontaktet senere av tospråklige veiledere, men takket da nei til å komme på informasjonsmøte. Skolehelsetjenesten ble informert på deres teammøte, og likedan fikk viktige nøkkelpersoner ved bydelens aktivitetssentre informasjon. Dette ga ingen resultater. Vi fikk imidlertid ikke mulighet til å spre informasjon om prosjektet på foreldremøter på skolene, da disse møtene på det aktuelle tidspunkt allerede var blitt avholdt. Tilgjengeligheten for raskt og effektivt å kunne kontakte og informere aktuelle foreldre om tilbudet var begrenset av lov om taushetsplikt og måtte gjennom flere ledd. Vi leverte personlig brev til rektor i alle aktuelle skoler i bydelen. I brevet informerte vi kort om prosjektet og ba om at kontaktlærerne til ungdom som tilhørte målgruppen, sendte ranselpost hjem. Skrivet (på norsk og morsmål) til foreldrene inneholdt kort informasjon om prosjektet og et skjema for eventuelt samtykke til at vi kunne kontakte dem nærmere.

Etter dette fulgte en svært travel periode. Vi måtte purre på tilbakemeldinger fra skolene forsøk på å skaffe oss en oversikt over antall aktuelle deltakere. Fire foreldre som hadde samtykket i å motta nærmere informasjon, ble kontaktet av de tospråklige veilederne via telefon. Målet var i første omgang å invitere til et informasjonsmøte, men også å motivere til kursdeltakelse. Alle takket nei til å delta på møte.

I forkant av telefonkontakt med foreldre hadde vi et veiledningsmøte, hvor de tospråklige veilederne trente på å gi informasjon, motivere og skape god kontakt via telefon. Vi rollespillte utfordrende telefonsamtaler og diskuterte i denne forbindelsen ulike problemstillinger. I løpet av rekrutteringsfasen planla vi og inviterte til informasjonsmøte to ganger. Begge gangene måtte vi avlyse, da foreldre meldte avbud av ulike årsaker. Dette skjedde på tross av påminnelser til foreldrene tett før møtedato og tilpassing til deres tidsskjema.

På dette tidspunktet innså vi nødvendigheten av å forandre rekrutteringsstrategi og utvidet rekrutteringen til å gjelde andre bydeler. Igjen sendte vi brev til sju skoler. Denne gangen hadde vi ikke mulighet til selv å levere brevene. Ingen av skolene responderte. Vi kontaktet også fagpersoner som vi kjente i andre bydeler uten hell. I juni-07 tok vi en ringerunde til steder som drev med norskopplæring for minoritetsspråklige i andre bydeler i Oslo. Vi ble møtt positivt på et opplæringssted. Leder viste interesse og indikerte mulighet for samarbeid. Etter møte med henne ble det bestemt at vi kunne drive gruppene på skolen. Ifølge leder hadde skolen mange elever med behov for ICDP veiledning. Hun kunne imidlertid ikke gi oss hverken navn eller antall før ved skolesart høsten-07. Leder ville legge ICDP tilbudet inn i

kvinnenes skoletilbud som de var pliktige til å følge, for på den måten best mulig å sikre at de møtte opp. Kvinnene ville kun få informasjon om sted og tid i forbindelse med et nytt innhold i timeplanen sin. Dette innebar at vi delvis måtte forlate frivillighetsprinsippet som vektlegges ved deltakelse i ICDP grupper. For i det hele tatt å få gjennomført prosjektet, gikk vi allikevel med på denne ordningen. Vi var imidlertid spente på hvordan denne måten å rekruttere på ville slå ut!

I august-07 ble 4 mødre i Bydel Grorud som tidligere hadde vist interesse innkalt for tredje gang til et informasjonsmøte. I tillegg ble 2 fedre innkalt rekruttert av en veileder i prosjektet (personlig nettverk). Samme dag som møtet skulle avholdes, fikk vi opplyst at menn ikke har adgang i det huset hvor gruppene skulle gjennomføres. Som følge av dette måtte vi informere de aktuelle fedrene som ønsket å delta i ICDP gruppen, at det dessverre ikke var mulig denne gangen. I tillegg til dette måtte vi ta en tung avgjørelse og formidle til den mannlige veilederen, at han ikke kunne delta videre. I samarbeid med ICDP/Norge og Bydel Grorud ble det avklart at han ville få tilbud om å drive ICDP gruppe ved en senere anledning i bydelen sammen med en etnisk norsk ICDP veileder.

To pakistanske mødre og en pakistansk far møtte opp på informasjonsmøtet. En arabisk mor meldte avbud like før møtet, den andre ga ingen beskjed. Hun ble oppringt og frasa seg tilbudet. På grunn av at kurset måtte avholdes utenfor Bydel Grorud, tilbød vi dekning av reise med T-banen og følge av tospråklig veileder frem og tilbake. Etter ønske fra den ene moren kontaktet vi barnehagen til hennes barn for å legge til rette slik at barnet fikk komme en halv time tidligere på morgenen de dagene mor skulle på ICDP gruppe. Begge mødrene takket nei rett før gruppestart.

Like etter skolestart høsten-07 tok vi kontakt med leder på opplæringsstedet. Det viste seg at det ikke var like mange aktuelle deltakere som forventet. Hun hadde nok til en liten gruppe pakistanske mødre men fortsatt var det for få arabiske. Oppstart av gruppene ble utsatt. Vi hadde et møte med lærerne hvor de fikk informasjon om prosjektet. Her fikk vi også etablert samarbeid med de lærerne som var ansvarlige for de enkelte elever. Vi ble vi møtt med positiv holdning og vilje til samarbeid. For å unngå å belaste leder på stedet, avtalte vi å ha direkte kontakt med den enkelte deltakers lærer. De ønsket at vi i starten skulle hente kvinnene i klasserommene. I tillegg ville lærerne gi oss tilbakemelding hvis nye aktuelle kvinner begynte på norskopplæringen. I begynnelsen av september -07 stod vi med følgende:

en arabisk gruppe med 4 kvinner

en urdugruppe med 5 kvinner

Det er tankevekkende hvor lite fruktbart rekrutteringsarbeidet var til tross for bruk av mye tid og ressurser. Vi planla og arbeidet målrettet med denne fasen i prosjektet i en bydel hvor ICDP er godt implementert. Allikevel viste det seg svært vanskelig å rekruttere foreldre. Som beskrivelsen foran viser, var prosessen særdeles uforutsigbar og krevende, noe erfaringer fra tidligere ICDP arbeid også har vist. Rekruttering bør startes tidlig og planlegges slik at man har mulighet til å treffe foreldre på deres arenaer. Vi erfarte at rekrutteringsfasen var minst like krevende i sammenheng med både tid og ressurser som selve gjennomføringen av gruppene. I prosjektet opplevde vi bl.a. at det gikk for lang tid fra foreldre meldte sin interesse til selve kurset skulle starte. Dette er alle aktuelle problemstillinger som bør vektlegges ved implementering og i opplæring av veiledere.

Det er også viktig at ledelsen i bydelen legger til rette for og informerer i sine fora om prosjekter som skal gjennomføres. På den måten vil aktuelle tjenester kunne forplikte seg til samarbeid og innsats i rekrutteringsprosessen. Vi ser i etterkant at vi skulle ha informert og bedt lederteam på høyere nivå i bydelen om å bidra til dette.

6 Metode

Metode i prosjektet ble i hovedsak valgt ut fra prosjektets rammer (kap.4). Tidsrammen var satt og kunne i liten grad utvides. Vi visste at tilgang på informanter også ville være begrenset. Hensikten med prosjektet var å utarbeide og prøve ut en ICDP variant som i sin helhet hadde fokus på samspill foreldre og ungdom. En kvantitativ metode ville kreve flere informanter og detaljerte spørsmål på spørreskjema. Vi visste at våre informanter kunne være analfabeter og derfor ikke ville ha mulighet til å svare på spørreskjemaer på egenhånd. Det var også usikkert om vi ville få god nok informasjon om foreldrenes tanker og opplevelser rundt egen omsorgsrolle gjennom spørsmål på et skjema. En kombinasjon av kvalitativ metode og spørreskjema ble også drøftet. På grunn av tidsrammen falt dette alternativet bort.

Konklusjonen ble en kvalitativ metode som innebar pre – og postintervju i tillegg til gjennomføring av foreldregupper. Vi drøftet muligheten å intervju foreldrenes ungdommer. Vi hadde et ønske om å undersøke hvorvidt foreldrenes deltakelse i ICDP hadde endret på

samspeillet/kommunikasjonen mellom ungdommen og foreldrene. Dette lot seg ikke gjennomføre på grunn av tidsrammen for prosjektet. Bruk av video under intervjuene og ICDP møtene ville kunne gi oss verdifulle data. Dette er en krevende form for datainnsamling. Vi så oss ikke i stand til å gjennomføre dette.

6.1 Utvalg

I planleggingsfasen drøftet vi ulike forslag i sammenheng med sammensetning av foreldre i gruppene. To alternativer fremsto som mest aktuelle. Det ene var å ha rene språkgrupper, som er den formen ICDP anbefaler. Da kan foreldrene snakke sitt eget morsmål, som regnes som svært viktig i sammenheng med temaene i ICDP. Det andre alternativet var å sette sammen grupper med flere språk, som vi hadde erfaring med fra pilotprosjekt 1. Foreldrene der meldte tilbake at de fikk utbytte av det flerkulturelle aspektet i gruppen. De satte pris på å få kunnskap om ulike måter foreldre oppdrar barn på innenfor forskjellige kulturer. Ut fra deres opplevelse var språket ingen hindring. I samarbeid med ICDP/Norge og Steinar Theie valgte vi å satse på rene språkgrupper. I og med at vi skulle prøve en ny ICDP variant, ønsket vi at foreldrene i størst mulig grad skulle få mulighet til å formidle seg og få presentert ICDP temaene på eget språk.

I utgangspunktet hadde vi ønske om å gjennomføre tre foreldregrupper. Vi skjønnte tidlig i prosessen at dette ville bli vanskelig å få til. Som det fremgår tidligere i kapittelet om rekruttering, endte vi opp med to grupper foreldre med arabisk og urdu som morsmål. Vi ser at dette utvalget ikke fullt ut kan regnes som representativt for foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn. Allikevel viser analysen av intervjuene at alle informantene har, ut fra egen situasjon og mentale kapasitet, hatt utbytte av ICDP kurset.

6.1.1 Presentasjon av informantene

Alle informantene er kvinner som har barn i alderen 11 – 28 år. De går på norskundervisning og/eller arbeidsopplæring fire dager i uka. Bakgrunnen til at kvinnene er bosatt i Norge er forskjellige. Halvparten har opplevd krig på nært hold og dramatiske fluktreiser. Vi har valgt ut noen opplysninger om kvinnene som er viktige i sammenheng med senere analyse og tolkning av datainnsamlingen.

kvinne	språk	botid i Norge	sivil status	antall barn	familienettverk i Oslo	skole/utdanningsbakgrunn
1	urdu	usikker	gift	3	bor sammen med bror, hans kone og 4 barn + egen mor, har svigerfar i Oslo	kan lese litt, gått på skole i Norge i 5/6 mndr.
2	urdu	13 år	gift	6	tante med familie, 3 søstre med familie	4 år i Norge, minimale leseferdigheter
3	urdu	10 mndr	gift	5	bor med mann og hans barn, en sønn og hans kone med 2 barn	ingen skolebakgrunn
4	urdu	15 år	gift	4	mannens 9 søsken med familie	8 år i hjemlandet, 6 mndr i Norge, noe leseferdighet på urdu
5	arabisk	20 mndr	enslig	4	bor med ett barn, ett barn bor annet sted i Oslo, 2 bor i utlandet	skole i Oslo i snart 2 år, minimale leseferdigheter
6	arabisk	Ett år	gift	3	ingen annen familie	ett år i Norge, minimale leseferdigheter

6.2 Verktøy for evaluering og analyse

Valg av metode innebar utarbeiding av **intervjuguide** (vedlegg 1 og 2). Følgende spørsmål ble drøftet i med ekstern veileder:

Skal prosjektet ha til hensikt å sammenligne prosess og resultat i foreldregruppene?

Ønsker vi fokus på den enkelte forelder, om hun fikk utbytte av ICDP kurset?

Ønsker vi fokus på foreldrerollen med utgangspunkt i foreldrenes refleksjonsevne og forståelse for egen omsorgrolle før og etter kurset?

Vi valgte å arbeide ut fra pkt.2 og 3. Å sammenligne prosess og resultat ut fra etnisk bakgrunn, fant vi lite hensiktsmessig. Det er stor variasjon innenfor de ulike etniske minoritetsbefolkninger. Å kunne vise til holdbare resultater ut fra vårt utvalg ville ikke kunne la seg gjøre verken faglig eller etisk.

Neste spørsmål vi stilte oss var i hvilken grad intervjuguiden skulle være åpen eller strengt strukturert. Et viktig mål med å bruke intervju som verktøy i datainnsamlingen, var å få tak i mest mulig informasjon fra informantene ut fra ICDP tematikken. En strengt strukturert guide ville etter all sannsynlighet lukke for viktig data som ofte kommer til uttrykk etter ulike former for oppfølgingsspørsmål. På den andre siden var det viktig at spørsmålene vi stilte skulle ha en klar sammenheng med innholdet i ICDP. I samarbeid med ekstern veileder valgte vi en form for semistrukturert intervjuguide (Dalen 2004, Kvale 2004) med 5 hovedoverskrifter med utgangspunkt i de to første hovedkomponentene i ICDP (Hundeide 2007). Under disse laget vi en huskeliste for oss selv for i best mulig grad å sikre at vi var innom det mest relevante innenfor hver hovedoverskrift.

Vi utarbeidet et **evaluerings skjema** til bruk etter hvert møte (vedlegg 3). Disse ga verdifull informasjon både om informantenes prosess i løpet av ICDP kurset og møtenes innhold.

I tillegg brukte vi et **skjema for nedtegning av fortellinger** fra kvinnene (vedlegg 4). Disse ga svært mye informasjon om deres opplevelser, handlinger og refleksjoner. Hver uke hadde vi **møte med de tospråklige veilederne** hvor vi evaluerte, planla og ga veiledning. Før kursstart hadde vi utarbeidet et forslag til manual som gjennom hele kursperioden ble evaluert

og tilpasset ut fra gruppenes prosess. I dette arbeidet ble de tospråklige veiledernes innspill og tanker svært verdifull informasjon.

6.3 Gjennomføring av intervjuene

Vi gjennomførte prøveintervju, og pre - og postintervju. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd.

I **prøveintervjuene** vekslet vi på intervju- og observatørrollen. Disse ble gjort i Bydel Grorud. I og med at vi skulle bruke tolk i de senere intervjuene, valgte vi å bruke tolk også i prøveintervjuene. Resultatet av disse førte til kun små justeringer i intervjuguiden. Prøveintervjuene ga oss informasjon om viktigheten av å stille spørsmål klart og entydig. Vi erfarte at vi hadde en tendens til å stille flere spørsmål samtidig. Småord som kunne vanskeliggjøre budskapet i spørsmålene, fikk vi også en bevissthet rundt. Det var viktig at de oppfølgingsspørsmålene vi valgte å stille, ikke beveget seg inn på selve veiledningen og kursinnholdet.

I **preintervjuene** brukte vi relativt mye tid på punktet ”Innledning” i intervjuguiden. I tillegg til det som er beskrevet i guiden måtte vi fortelle hvorfor vi ønsket kontakt med kvinnene. Det viste seg at de hadde fått minimalt med informasjon om hva dette dreide seg om. Flere hadde kun fått beskjed om å møte der og da som en del av undervisningen, men ikke hva det innebar. Vi brukte derfor noe tid i starten til å informere om ICDP tilbudet, og at kurset var del av et forskningsprosjekt. Tolken ble innkalt en halv time før selve intervjuet for å gå gjennom samtykkeskjemaet som hun skulle oversette/forklare innholdet av. Begrepet *forskning* var ukjent for alle kvinnene og måtte forklares og konkretiseres grundig for dem. Kvinnene fikk anledning til å takke nei etter at vi hadde gitt informasjon. Ingen gjorde det. Opptaksutstyret ble ikke satt på før denne informasjonsdelen var gjennomført og samtykkeskjema underskrevet.

Etter informasjonsformidlingen gikk vi gjennom punktene i Innledningen. På grunn av at kvinnene kom nokså uforberedt til intervjuet, var det spesielt viktig å bruke tid på oppstarten, slik at kvinnene i størst mulig grad kunne føle seg trygge og ha tillit til intervjuleder.

To av preintervjuene er ikke brukt i analysedelen. Kvinnene sluttet i løpet av kurset.

Alle preintervjuene foregikk på stedet hvor kvinnene gikk på skole, noe vi så på som en trygghetsfaktor. Vi brukte profesjonelle tolker. Det var ikke ønskelig at veilederne skulle få en dobbeltrolle i utgangspunktet, men at de ble presentert som veiledere på lik linje med oss.

Postintervjuene foregikk også på skolen bortsett fra ett, som ble gjennomført hjemme hos en av kvinnene. Dette ble gjort av praktiske årsaker. Profesjonelle tolker ble også brukt i postintervjuene i urdu – gruppen. Kvinnene i den arabiske gruppen ønsket at den tospråklige veilederen skulle tolke i intervjuene. Hun arbeider som tolk i andre sammenhenger. Veilederen skulle på ferie like etter at kurset var avsluttet og hadde kun mulighet til å påta seg tolkeoppdrag på kveldstid. Derfor avtalte vi et hjemmebesøk hos den ene kvinnen. Den andre måtte vi utsette til over nyttår. Det gikk altså fire uker fra kurset sluttet til dette intervjuet fant sted. Vi ser at dette kan ha påvirket resultatet av det siste intervjuet i forhold til de andre. Informasjon gitt like etter kurset eller lang tid etter kurset, vil inneholde forskjellige data. De andre intervjuene fikk vi gjennomført kun få dager etter kursavslutning.

Avgjørelsen om å bruke den tospråklige arabiske veilederen som tolk, ble tatt i samarbeid med ekstern veileder. Vi stilte spørsmål om hensikten/målet med postintervjuene.

Var målet å gjennomføre intervjuene med helt like rammer og forutsetninger?

Var målet å få mest mulig informasjon om kvinnes prosess og utvikling gjennom ICDP kurset?

Med utgangspunkt i prosjektets målsetting (se kap.3) ble punkt 2 et klart valg. I og med at de arabiske kvinnene selv ønsket den tospråklige veilederen som tolk, tolket vi dette som en viktig trygghetsfaktor, som i sin tur ville gi gode data.

6.4 Problematisering av tolkerollen

Det var helt nødvendig å bruke tolk i alle intervjuene ut fra kvinnes muntlige norskkunnskaper. Med tanke på gyldighet i intervjuene kan mange spørsmål stilles ved bruk av tolk. Både spørsmål og svar skal oversettes av en person som ikke har norsk som sitt morsmål. Enkelte norske begreper var også ukjente for dem. Vi hadde ikke mulighet til å bruke samme tolk i intervjuene innenfor samme språk, noe som kan ha påvirket informasjonen fra kvinnene.

Vi erfarte at tolkene i ulik grad behersket sin rolle som tolk, både i forhold til direkte oversettelse og som en tredjepart uten direkte deltakelse i kommunikasjonen. En tolk ønsket å oversette ofte, gjerne etter to til tre setninger, mens en annen ønsket å oversette etter lengre utsagn. I oversettelsene merket vi oss at de brukte sine egne tilleggssuttrykk flere ganger. Eksempler er ”såne ting”, ”det her” og enkelte norske begreper som vi med sikkerhet visste at kvinnene ikke kunne. Det var også svært ulikt hvordan tolkene kommuniserte nonverbalt. Enkelte brukte mye kroppsspråk, mens andre var mer tilbakelent.

Et annet fenomen som viste seg spesielt i postintervjuene da kvinnene var mer trygge, var det som på godt norsk kalles ”å snakke i munnen på hverandre”. Dette vanskeliggjorde både tolkingen der og da og selve transkriberingen i etterkant. Noe av informasjonen kan ha gått tapt.

Bruk av tolk vanskeliggjør flyt i kommunikasjonen. Informantenes fortellinger og formidling av informasjon blir oppstykket. Når en fortelling til stadighet må avbrytes, kan den miste vesentlige poenger. Dette opplevde vi i større og mindre grad i det enkelte intervju.

6.5 Rollen som intervjuleder

I **preintervjuene** var målet å innhente informasjon om kvinnenes tanker og opplevelser rundt spørsmålene de fikk der og da. Vi valgte å intervju en språkgruppe hver.

I **postintervjuene** var tanken å bytte intervjupersoner. Dette lot seg ikke gjennomføre på grunn av uforutsette forhold. Alle postintervjuene ble gjennomført av samme person. Målet var det samme som i preintervjuene, men nå med utgangspunkt i kjennskap til både kvinnenes bakgrunn og prosess under ICDP kurset. I samarbeid med ekstern veileder ble vi enige om å kunne henvise til temaer som var blitt arbeidet med, fortellinger de enkelte hadde formidlet og materiale som var blitt brukt. Hensikten var ikke å teste kvinnenes hukommelse, men hjelpe dem til å få uttrykt refleksjoner og opplevelser fra kurset. Dette var en utfordring for oss i forhold til hvordan vi skulle stille spørsmål og legge til rette for dialog mellom informant og intervjuer.

Pauser viste seg å være et godt hjelpemiddel. I tillegg fungerte det å trekke frem fortellinger som veiledere hadde formidlet på kurset, men uten å stille spørsmål. Det satte i gang kvinnenes egen hukommelse og refleksjoner.

6.6 Gjennomføring av gruppene

Vi planla i utgangspunktet å drive en gruppe hver. På grunn av sykdom en periode kunne en av prosjektlederne ikke drive foreldregruppe.

Kvinnene måtte flere ganger hentes i klassene, noe som tok en del tid fra selve møtetiden. Vi kunne i liten grad utvide tidsrammen på grunn av at rommet ble brukt av andre etter oss. Dette bedret seg mot slutten av gruppeprosessen, hvor de fleste møtte presis. Ingen av kvinnene deltok på alle 10 møter, to av dem deltok på 9, resten møtte på mellom 5 og 8 kursdager. Grunnen til fraværet var sykdom. Et relativt stort sykefravær hos en del minoritetsspråklige kvinner er et reelt problem, noe vi imidlertid ikke skal drøfte videre her. At gruppene ikke ble så stabile som vi ønsket, påvirket gruppeprosessen. Allikevel vil analysen av intervjuene vise at alle deltakerne fikk utbytte av kurset ut fra eget ståsted.

For å få kontinuitet i prosessen, hadde vi satt opp et møte i uka á to klokketimer. Dette fikk vi ikke gjennomført i sin helhet på grunn av Id og sykdom hos deltakerne. Avslutningen av gruppene ble derfor også forskjøvet med to uker, som igjen påvirket tidsplanen vi hadde satt opp for gjennomføring av postintervju, analysearbeidet og rapportskrivning.

6.6.1 Manual

I manualen (vedlegg 5, se også manualen) beskriver vi et ICDP opplegg på ti møter. Innholdet er bygget opp rundt de tre dialogene i ICDP grunnprogram. Den emosjonelle dialogen er vektlagt på møte en til tre, den meningsskapende - og utvidende dialog på møte fire til seks, og den regulerende dialog på møte sju til ni. Siste og 10. møte er oppsummering og evaluering. Allerede på første møte begynner arbeidet med bevisstgjøring av kulturelle verdier og normer som grunnleggende for valg vi tar som omsorgsgivere. Arbeid med dialogene og Åtte temaer for godt samspill bygger på dette og trekkes inn i sensitiviseringen på alle møtene. I ungdomstiden er identitetsutvikling et spesielt viktig område å arbeide med

for foreldre. Dette får stor plass i vårt forslag til manual og kan flettes inn i alle de tre dialogene.

Strukturen på møtene (vedlegg 5) følger manualen i ICDP grunnprogram. Intensjonen under hele prosessen er å aktivisere kvinnene mest mulig. Vi vil kommentere noen av punktene på møtene. Når det gjelder **oppsummering fra sist gang**, gjorde vi dette på ulike måter.

- satte på musikk og tente lys, hang opp aktuelle flipovere, ba kvinnene tenke tilbake på hva vi arbeidet med forrige gang, deretter samtale
- en og en fortalte hva de satt igjen med fra sist gang, strukturert runde
- åpent spørsmål på hva de husket fra sist gang
- tospråklig veileder oppsummerte med utgangspunkt i flipover eller kun muntlig.

Vi erfarte at flere av kvinnene ble usikre på spørsmål om hva de husket. De assosierte dette med norskopplæringen, hvor de skal prestere mye ut fra egen hukommelse. Åpne spørsmål til gruppen fungerte best, både med og uten musikk. Flere uttrykte at de opplevde det som godt å få sitte stille og lytte til musikk og tenke tilbake. Åpent spørsmål til gruppen resulterte ofte i at den samme kvinnen tok ordet først. Som veiledere kunne vi ta tak i dette og stille oppfølgingsspørsmål eller knytte kommentarer til kvinnens utsagn med henvendelse til andre i gruppen. På den måten ble flere aktivisert til å delta.

Nye temaer ble som oftest presentert med utgangspunkt i idé myldring rundt begreper/tegninger/bilder osv. Vi var opptatt av å hente frem tanker og kunnskap kvinnene allerede satt med for å bruke videre i prosessen. Ut fra fenomenologisk tankegang kan mennesket først forstå noe hvis man har noe å forstå ut fra (Wormnes 2004). Han sier at forståelse oppstår på bakgrunn av forforståelse, det gitte og det med-gitte. Kort forklart mener han at det gitte er det vi faktisk sanser, og det med-gitte er det vi legger til ut fra tidligere erfaringer. Samlet kaller han dette for forståelseshorisont. Ut fra denne modellen for forståelse, var det viktig å prøve å få tak i hva kvinnene satt med av erfaringer fra egen oppvekst. Dette handlet om relasjonen til egne foreldre/ familie og egen barndom/ungdom, erfaringer som foreldre bringer med seg videre i samspill med egne barn. Motsatsen til denne metoden er at en veileder presenterer et nytt tema uten først å sjekke ut på forhånd hva kvinnene har av forforståelse. Ut fra Wormnes tanke ville denne metoden føre til svært liten utvikling og ny forståelse hos kvinnene. Vi ser også at dette er i tråd med sensitiviseringsprinsippet i ICDP.

I prosjektet kalte vi hjemmeoppgavene for **Gjør hjemme!** Til de aller fleste møtene fikk kvinnene et ark hvor oppgaven var beskrevet. I starten bestod oppgaven av tegning med tilhørende enkle begreper på norsk og urdu/arabisk. Omtrent midtveis i kurset ba kvinnene om at hele oppgaven skulle skrives. På den måten kunne de både huske bedre og lære noe norsk. De ville få noen hjemme til å lese for seg. Vi erfarte at kvinnene til flere av møtene ikke hadde gjort Gjør hjemme! De forklarte det med at de hadde så mange andre lekser og så mye å gjøre. Som veiledere lot vi de som hadde gjort oppgaven fortelle om dette i gruppen. Deretter oppfordret vi de andre til å hente frem lignende eksempler fra egen hverdag. Dette fungerte tilfredsstillende i tillegg til annen sensitivisering på møtene.

Vi stilte oss spørsmål om hva som kunne være årsak til at flere ikke ”husket” å gjøre oppgaven. De hadde selv forklaringer på dette, noe vi tok på alvor. Kunne muntlig oppgave fungere bedre? Ville dette ta fokuset bort fra begrepet lekser som de tydeligvis assosierte oppgaven med? De to siste gangene prøvde vi å gi Gjør hjemme! uten ark. Det viste seg at dette fungerte dårligere.

Vi erfarte at det var viktig å sette av rikelig med tid til å gjennomgå Gjør hjemme! til neste gang. Tanken var at oppgavene skulle ha sammenheng med møtets tema. Det vil si, at om vi ikke hadde rukket å arbeide godt nok med dagens tema, måtte vi enten gjenta Gjør hjemme! fra sist eller utarbeide en ny der og da. Som gruppeledere erfarte vi at det hele tiden er en balanse mellom å drive gruppeprosessen videre ut fra det planlagte, og det å følge deltakernes prosess. Dette vil vi komme nærmere inn på under avsnittet Gruppeprosess (avsnitt 6.). I og med at gruppene i prosjektet var små, kunne vi gjennomgå Gjør hjemme! henvendt til hver enkelt. Den tospråklige veilederen gjorde dette og brukte da foreldre og ungdommens navn under gjennomgangen. Dette gjorde oppgaven mer personlig og med et noe mer emosjonelt engasjement. Enkelte ganger konkretiserte vi i forkant med et rollespill eller fortelling fra egen hverdag (veiledernes).

6.6.2 Refleksjoner om sensitiviseringsmetoder

Rollespill er en sensitiviseringsmetode som er mye brukt i ICDP.

”Fordelen med dramatisering er at deltakerne må være helt konkrete. En kan ikke snakke generelt lenger om samspill, men ordene må settes ut i praksis på en konkret måte” (Hundeide 2007).

Hensikten med metoden, slik vi ser det, kan være flere:

- Deltakerne får, gjennom spillet, mulighet til å kjenne på egne følelser i en situasjon som ligner på virkeligheten.
- Rollespillet fungerer som en trening i forhold til samspill med eget barn/ungdom.
- Etter rollespillet får både deltakere og observatører mulighet til refleksjon over det som har utspilt seg og eventuelt rollespille på nytt med variasjoner.

Rollespill som metode må brukes både ut fra veiledernes egen trygghet og erfaring med metoden og gruppedeltakernes muligheter til å nyttiggjøre seg dette. I prosjektet deltok kvinnene selv i rollespill kun få ganger. Selv om vi opplevde at kvinnene raskt ble trygge i gruppen, erfarte vi at andre sensitiviseringsmetoder førte til større aktivitet og mer utvidet refleksjon. En metode som ligger tett opp til rollespill, er å arbeide med kroppsspråk. Dette gjorde vi ved å ”fryse” **enkelte situasjoner og metakommuniserte** over samspillet og dialogen i gruppen. Dette ga kvinnene flere såkalte ”a-ha” opplevelser om seg selv, egen uttrykksform og følelser.

Rollespill utført av veilederne brukte vi flere ganger som sensitiviseringsmetode som oppstart på et nytt tema. Ut fra dette og uten nærmere utdypende forklaring, ble kvinnene bedt om å se på og komme med refleksjoner i etterkant. På den måten fungerte rollespill godt. Kvinnene la merke til ulike aspekter i rollespillet, som ble verdifulle innspill i videre arbeid og refleksjon rundt tema. Som veiledere hadde vi ulik erfaring og trening i bruk av rollespill. Vi brukte derfor en del tid på veiledningstimen med de tospråklige veilederne til å trene på ulike varianter av rollespill. I og med at ingen av gruppedeltakerne behersket norsk språk i særlig grad, hadde vi en utfordring i sammenheng med språket. Vi prøvde ulike varianter med oversettelse underveis, i etterkant og mer pantomimelignende rollespill. Hvilken variant som egnet seg, var avhengig av den tospråklige veilederens erfaring med rollespill, trening i å oversette raskt og budskapet i rollespillet.

Rollespill kan være både morsomt (humor er viktig) og føre til utvidet innsikt i egen kommunikasjon og atferd. Som metode mener vi den alltid må brukes bevisst ut fra både tema og deltakernes muligheter til å få utbytte av rollespillet.

Vi brukte mye **flipover** som vi samlet vi på og hengte opp flere ganger underveis i kurset. Dette erfarte vi som en god sensitiviseringsmetode. Ved å tegne/skrive det som kvinnene formidlet, opplevde de en ivaretagelse, det de formidlet ble tatt på alvor og visualisert. Som

gruppeledere var det viktig å være bevisste på at alle kvinnene ble representert på flipoveren. Noen deltakere skrev og tegnet selv på arket. I og med at kvinnene gikk på skole og satt med erfaringer fra mer lærerstyrt bruk av tavle/flipover, var det viktig for oss at det i hovedsak var kvinnenenes egne tanker og erfaringer fra hverdagen som ble visualisert. Ut fra dette fylte vi eventuelt på med utfyllende forklaringer og refleksjoner i form av figurer, tegninger, tankekart og lignende. Etter idé myldringer, for å få frem kvinnenenes forforståelser og refleksjoner i sammenheng med et tema, var flipover godt egnet til å samle og organisere det som hadde kommet frem. Her kan det være interessant å henvise til forståelse og beskrivelse av kommunikasjon hentet fra humanvitenskapene (Bateson 1979, Johannessen m.fl. 2002, Aadland 2004). Her står fortolkningsarbeid i sammenheng med kommunikative handlinger i en sosial verden sentralt. Et viktig begrep her er mening. Som mennesker kommuniserer vi hele tiden i forsøk på å forstå, se sammenhenger og uttrykke tanker og meninger. Mennesker møtes i ulike sammenhenger, hvor uttalelser og uttrykk tolkes av deltakerne i den hensikt å forstå og skape mening (Fife 1991, 2002). Meningsformidling skjer ut fra egen referanseramme med bakgrunn i oppvekst og erfaringer, - egen kulturelle bagasje.

Kvinnene i prosjektet hadde liten erfaring fra utdanningssystemer. Det var derfor viktig å visualisere deres tanker og erfaringer fra egen bakgrunn på en konkret måte som utgangspunkt for videre utvikling av mening og sammenhenger. Flipover var godt egnet i dette arbeidet. Men igjen må veilederne være fortrolig med bruk av dette verktøyet i en sensitiviseringsprosess. Flipoveren skal ikke være et hjelpemiddel i en type forelesning om et tema.

6.7 Gruppeprosess

Med begrepet gruppe i denne sammenhengen mener vi både deltakerne og veilederne. Vi vil i dette avsnittet derfor også skrive noe om veileders rolle og funksjoner sett i lys av gruppen som helhet. Noe av teorien vi henviser til, er hentet fra et kurs vi deltok på i prosjektet. Kurset ble holdt av Olav Løkvik på Diakonhjemmets høgskolesenter. Tittelen var: *Kommunikasjon og gruppepsykologi*. I og med at ICDP i stor grad benyttes i grupper, ønsket vi å gå nærmere inn på dette feltet ved å oppdatere oss på forskning, teori og praksis. Fagfeltet som omhandler gruppedynamikk/psykologi er omfattende. Vi velger i dette avsnittet ut noen få aspekter som vi mener er relevante i ICDP arbeidet. Avsnittet er bygget opp ved å først kort beskrive disse teoretisk, for deretter å beskrive konkrete erfaringer i prosjektet.

6.7.1 Gruppens ressurser

I ICDP er noe av hensikten med å drive grupper at foreldre, innenfor en faglig ramme, skal kunne utveksle erfaringer med hverandre. I denne formen for grupper kan deltakerne både hjelpe seg selv og andre. Gjennom å dele følelser og kunnskap med og ved å sammenligne holdninger og erfaringer, vil deltakerne kunne bidra til hverandres personlige utvikling og forholdet seg imellom. Gruppen som system gir muligheter til å eksperimentere, ta risiko og endre seg ved å utveksle ideer og forslag til løsninger (Heap 1985).

Kvinnene i gruppene kjente hverandre ikke før de møttes til ICDP kurs. De hadde sett hverandre på skolen, men ikke kommunisert innbyrdes i særlig grad. Felles for dem innad i hver gruppe var at de var kvinner, de var innvandrere fra et ikke-vestlig land, de gikk på skole for å lære norsk språk, de hadde felles morsmål, og de hadde barn i alderen 12 – 16 år. Veileders utfordring blir å nyttiggjøre seg gruppe som system, gruppens egen dynamikk og muligheter. Det handler ikke kun om å motivere deltakerne til å snakke eller delta i rollespill. Veileder må og ha en bevissthet rundt relasjonene og samspillet medlemmene i mellom for å kunne bruke dette positivt til deltakernes beste. Shuman (1992) har satt opp følgende punkter i det han kaller gjensidig hjelp-grupper:

1. dele informasjon/data med hverandre
2. dialektisk prosess; utfordre hverandres synspunkt gjennom diskusjon og utveksling av idéer
3. diskutere tabu - områder; for eksempel autoritet, intimitet, avhengighet, sex
4. ”alle i samme båt” fenomenet. ”Jeg er ikke alene om å ha problemer!”
5. utvikle et universelt perspektiv, - antagelser om at sosiale problemer/sykdom kan oppstå i samspill med omgivelsene, - motvirke stigmatisering/skyldfølelse
6. gjensidig støtte
7. gjensidig krav
8. individuell problemløsning, - gruppa assisterer individet i problemløsning
9. øvelsesarena; rollespill, forberede seg på en vanskelig, forestående situasjon
10. kollektiv støtte

Det Shuman snakker om her, vil i ICDP grupper foregå innenfor en strukturert ramme under veiledning og ledelse av sertifiserte ICDP veiledere. ICDP grupper skal ikke være rene selvhjelpsgrupper. Vi vil trekke frem noen viktige og synlige erfaringer fra prosjektet i sammenheng med punktene til Shuman. Erfaringene viste at kvinnene i varierende grad delte

informasjon med hverandre. Informasjon må i denne sammenhengen forstås som fortellinger fra egen oppvekst og hverdag før og nå. Ser vi på hele forløpet fra pre – intervju til post - intervju, fremstår det allikevel en tydelig positiv utvikling på dette feltet. I starten formidlet kvinnene seg med utsagn som at **alt er bra, barna er snille, vi krangler ikke, vi har ikke problemer**. I siste halvdel av kurset og i post – intervjuene var fortellingene mer fargerike og utfyllende. De beskrev også opplevelser med mer konfliktfylt innhold.

Kvinnene ga klart uttrykk for at de satte pris på å høre fortellinger fra den norske veilederens hverdag med egen ungdom. Dette støtter pkt. 4 i listen ovenfor. Enkelte av deltakerne hadde lite sosialt nettverk i form av familie og venner i Oslo. For disse var det også en støtte i å høre at andre med minoritetsbakgrunn kunne oppleve noe av de samme vanskelighetene som mor/forelder. Det tok imidlertid noe tid før kvinnene delte dette med hverandre. I mange tilfeller var det veilederens fortelling som ble inngangsporten til at kvinnene selv begynte å fortelle fra egen hverdag. Vi vet fra tidligere erfaringer at det eksisterer forhåndsantakelser om den andre (mellom etniske grupperinger) i sammenheng med barneoppdragelse. Disse er i noen tilfeller riktige, i andre tilfeller preget av rykter og bygget på manglende erfaringer og informasjon. Ved at veilederne delte egne fortellinger med deltakerne i gruppen, erfarte vi at noen av disse forutinntatte oppfatningene ble tydeliggjort og til dels oppklart gjennom samtale og sensitivisering.

Vi erfarte kun få tilfeller hvor deltakerne uttrykte uenighet med hverandre, se pkt.2. En av kvinnene var tydelig på at det å ha sagt ja til å delta, forpliktet til oppmøte, noe hun erfarte andre deltakere ikke tok alvorlig nok. Dette opplevde vi som et positivt innspill og støttet ved å understreke hvorfor vi ønsket alle til stede hver gang: Alle er viktige for gruppen! Alle har viktige ressurser å bidra med! På den måten mener vi at ingen ble negativt stemplet som en som ikke fulgte gruppereglene. Dette måtte gjentas ofte, gjerne på slutten av hvert møte. Vi understreket tydelig hver enkelts positive rolle i gruppen og hva den enkelte hadde bidratt med på hvert møte. I arbeidet med positiv regulering kom det også frem noe uenighet. Ved at veilederne stilte oppfølgingsspørsmål/undring til uenighetene, ble disse til en utvidet refleksjonssamtale, mer enn angrep på hverandres oppfatninger og handlinger. Disse samtalenes i gruppen fungerte også som eksempler og trening i fenomenet forhandling, som er en nokså ukjent strategi innefor tradisjonell kollektivistisk oppdragelsesmetode (Hundeide 2005). Etter samtaler i gruppen hvor ulike syn kom frem, ble kommunikasjonen som hadde foregått, sett på utenfra ved at veilederne stilte spørsmål om og påpekte hva som hadde foregått i

prosessen. Deretter tok vi enkelte ganger rollespill mellom en mor og datter/sønn. På denne måten ble deltakernes forforståelser, erfaringer og refleksjoner brukt til å utvide egen forståelseshorisont.

Viktige områder i sammenheng med de tre dialogene i ICDP er pubertet, seksualitet, ekteskap og rusmidler. Dette er temaer som for mange er tabubelagte og svært vanskelige å snakke om, se pkt. 3 ovenfor. Det som imidlertid alle kvinnene formidlet om dette, var at de ønsket mer tid til samtale og informasjon. Med bakgrunn i egen oppvekst visste de lite om både praksis og lovverk i Norge. Som veiledere ønsket vi å legge til rette for å ta opp disse temaene. Vi erfarte at gruppene ønsket ulike verktøy i dette arbeidet. I den ene gruppen ville de gjerne se film, den andre gruppen valgte samtale og flipover. Filmen var en video som mange helsesøstre bruker i undervisning på ungdomsskolene. Vi forklarte i forkant av filmen hva den inneholdt. Ut fra dette tok kvinnene et valg på om de ønsket å se den eller ikke. Det viktigste for oss som veiledere var å åpne for samtale rundt temaene, ikke å utsette dem for visuelle inntrykk som i sin tur kunne føre til at temaet ble lukket for videre refleksjon.

Jfr pkt 8 erfarte vi at deltakerne ved flere anledninger støttet hverandre og ga hverandre veiledning. Dette kom til uttrykk oftere etter hvert som gruppeprosessen utviklet seg. En av veilederne fikk også ved et tilfelle veiledning og støtte av en deltaker. Dette bemerket sosialantropologen (observatøren i den arabiske gruppen) etter møtet. Noen vil muligens stille spørsmålstegn ved at veileder får en slik rolle. Vi mener imidlertid at det var et uttrykk for at deltakerne følte seg trygge. Vedkommende kvinne delte egen erfaring med en som i praksis var hennes leder. Vi må her skyte inn, at det uansett vil være et ujevnt maktforhold mellom veileder og deltakere i gruppen. At kvinnen gikk inn og tok rollen som veileder, opplevde vi som positivt i forhold til gruppeprosessen og ICDP's mål om å fremheve foreldres positive omsorgsevner.

ICDP er et fastlagt program med et visst antall møter. For veilederne er det en utfordring å balansere mellom å følge deltakernes assosiasjoner og fortellinger og det å følge programmet. En ressurs som ligger i en gruppeveiledning, er at deltakerne får assosiasjoner ved å lytte til hverandre. På den måten vil hver enkelt kunne få kontakt med til dels glemte materiale fra egen kulturelle bagasje. Denne ressursen er det viktig at veileder tar vare på og benytter seg av. I prosjektet tok den norske veilederen rollen som organisator og struktursetter i sammenheng med assosiasjoner og fortellinger som ble formidlet. På den måten ble temaene kvinnene presenterte i sine fortellinger og tankerekker satt inn i sammenheng med ICDP programmet. I

denne forbindelsen vil vi henwise til neste avsnitt som inneholder en liste over viktige funksjoner veileder har, vi siterer derfra: ”*Lenke sammen enkelterfaringer og trekke saker over fra en relasjon til en annen med sikte på utvikle helhetsperspektiv*”:

I begrepet helhetsperspektiv ligger også innholdet i ICDP.

6.7.2 Veileders funksjoner

Det legges i stor grad opp til egenaktivitet hos deltakerne (sensitivisering). Innhold og prosess skal i størst mulig grad føre til utvikling av refleksjon og positivt samspill mellom foreldre og barn/ungdom. Hvilken rolle og oppgave har veilederne i dette arbeidet?

Liv Gjems (1998) setter opp disse funksjonene som viktige:

- planlegge og ta initiativ til å etablere grupper
- klargjøre målsettinger for gruppa
- tilrettelegge for samspill og utvikle fellesskap og samhold i gruppa
- lede kommunikasjon og etablere et støttende klima
- fokusere på gjensidighet i relasjoner og mellom hendelser
- utfordre deltakerne slik at faglige diskusjoner finner sted
- holde saksdrøftinger i nåtid
- markere den kompetansen som er samlet i gruppa, og nedtone veileders ekspertrolle
- fremheve gruppas problemløsende evne
- lenke sammen enkelterfaringer og trekke saker over fra en relasjon til en annen med sikte på utvikle helhetsperspektiv

Vi mener disse punktene samsvarer med grunntanken i ICDP om veileders rolle. Punktene taler for seg selv. Noe av veiledningstimene med de tospråklige veilederne gikk ut på arbeid med dette. I og med at store deler av kommunikasjonen på møtene foregikk mellom deltakere og tospråklig veiledere, var det viktig at disse fikk mulighet til å bevisstgjøre egen funksjon med henblikk på bruk av blick, kroppsspråk, oppfølgingsspørsmål, utfordrende spørsmål, støttende ytringer, egne fortellinger, utdypende forklaringer og humor. Vi drøftet også i hvilken grad og på hvilken måte de tospråklige veilederne skulle oversette til oss det som ble sagt. Dette fungerte noe ulikt i de to gruppene ut fra veileders erfaring med denne type arbeid og egen faglig trygghet.

Ut fra både teori og erfaring vet vi at det første møte med nye mennesker er grunnleggende for hvordan vi senere forholder oss til relasjonen. Derfor var det viktig for oss å legge til rette

for et trygt og positivt møte første gang kvinnene kom til ICDP kurs. Vi vet også av erfaring, at motivasjonen til å komme på videre møter, avhenger av hvordan deltakerne opplever første møte.

Jfr pkt 3 og 4 vil vi kort si noe om de fysiske rammene. Rommet vi hadde til disposisjon var i utgangspunktet ikke særlig innbydende med tanke på inventar, farger og fasong. Rommet var langt og smalt med tavle på hver kortvegg, 4-5 små bord og stoler i ulik stand og utseende. Skolen vi var på, var i sin helhet preget av stor slitasje. I følge sosialantropologen var opplæringen på skolen i stor grad preget av lærerstyrt undervisning, noe som ikke er i tråd med ICDP. Kvinnene assosierte stedet og rommet til dette, noe vi som veiledere måtte ta hensyn til å legge til rette ut fra. For oss var det derfor viktig i størst mulig grad å prege de fysiske rammene ut fra målet om å skape trygghet, motivasjon og en atmosfære hvor kvinnenes deltakelse stod i fokus. Skulle vi plassere stolene i ring uten bord mellom? Hvordan ville de oppleve dette i forhold til trygghetsfaktoren? Her var innspill fra de tospråklige veilederne svært nyttige. De mente at kvinnene ville føle seg tryggere ved å sitte rundt et bord. Her kunne vi i tillegg ha materiell stående (blyanter, ark, bilder og lignende, - og kaffe/te kopp). Rommets fasong og antall stoler og bord gjorde det også vanskelig å lage en ring uten bord mellom. Underveis i prosessen endret vi sitteplasser rundt bordet ut fra erfaringer vi gjorde oss med hensyn til deltakernes relasjon til hverandre og veiledernes roller. Viktige forhold å ta hensyn til i denne sammenhengen var plasseringen av de mer aktive kvinnene i forhold til de noe mer forsiktige. Vi merket oss tidlig hvordan vi som veiledere kunne oppmuntre og motivere til deltakelse ved for eksempel fysisk kontakt, bruk av navn i henvendelser og bevisst bruk av blikk kontakt. Det var viktig at veilederne ikke satt ved siden av hverandre, men hadde mulighet til å kommunisere med blikk underveis i prosessen.

Som veiledere kommer man i kontakt med mange følelser i løpet av en gruppeprosess. I veiledningstimene med de tospråklige veilederne tok vi dette opp for å bevisstgjøre hva som var egne følelser og hva som lå i selve gruppen. I tillegg var det viktig at vi i møtet med kvinnene ikke satt igjen med følelser som oppgitthet, sinne, irritasjon, skuffelse fra sist gang vi møttes. Sannsynligheten for dobbelkommunikasjon ville da være stor og kunne hindre videre positiv prosess i gruppen.

6.7.3 Roller i gruppene

I enhver gruppe dannes det ulike roller. Disse kan bli fastlåste og statiske eller fungere som ressurser. De ulike rollene kan også innehas av forskjellige deltakere i ulike faser av gruppeprosessen. For oss som veiledere ønsket vi tidlig å gripe tak i rollemønsteret som dannet seg for å bruke det positivt i utvikling av trygghet og aktivitet i gruppen. Roller som utvikler seg i de fleste grupper er internleder, det tause medlem, portvakten, syndebukken, det avvikende medlem og det monopoliserende medlem (Heap 2005). Vi så ikke alle disse rollene like klart underveis i prosessen delvis på grunn av gruppens størrelse. Men noen av dem ble tydelige for oss etter noen møtetreff.

Internlederen viste seg tidlig i prosessen i begge gruppene. Hun fremsto som en kvinne med god muntlig fremstillingsevne, evne til refleksjon over egen atferd, evne til endring av egen atferd, evne til å sette seg inn i andres opplevelsesverden og evne til å lytte aktivt. For oss som veiledere var utfordringen å la gruppene ta del i hennes sterke sider og evner uten å gi henne for mye oppmerksomhet. En person som er aktiv og viser positivt engasjement får lett mye oppmerksomhet både verbalt og nonverbalt (blikk kontakt) av veileder. Dette var en utfordring spesielt for de tospråklige veilederne som hadde mindre erfaring med gruppearbeid.

Det tause medlem varierte noe etter som hvilket tema vi hadde oppe og hvem som var til stede til enhver tid. Her var det viktig å ikke presse kvinnen til å delta ved for eksempel å stille mange "hvorfor" spørsmål. Disse kan frembringe motstand og opplevelse av å måtte forsvare seg eller begrunne egne følelser og tanker. Målet med aktivisering av kvinnene må ikke forveksles med at alle skal snakke like mye. Taushet er også en form for kommunikasjon som krever oppmerksomhet fra veileder. Vi stilte oss spørsmål som: Hva handler tausheten om? Trenger hun hjelp for å "komme på banen?" Har kvinnen rett til sine egne avveginger og sosial mønstre? Forstår hun det som snakkes om? Ligger det noe i hennes kulturelle bagasje som gjør at hun velger å være taus? Hvordan er kroppsspråket hennes når hun er taus? Gjennom drøftinger ble vi mer bevisste egen intervensjon og rolle både i forhold til gruppen som helhet og den enkelte kvinne.

Portvakten beskrives i litteraturen som den som "vokter" portene og både positivt og negativt kan hindre eller åpne opp for arbeid med mer sensitive og vanskelige tema. Denne rollen var ikke fremtredende i noen av gruppene.

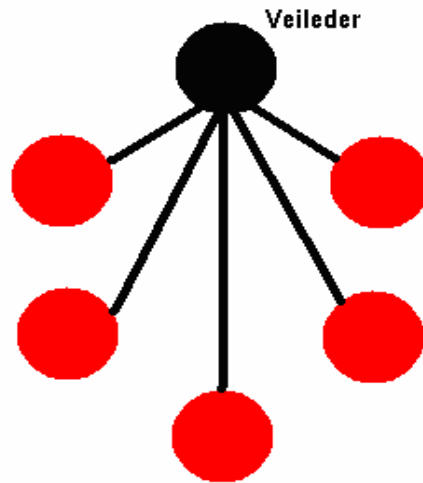
En av kvinnene var på vei inn i en **syndebukk rolle** i sammenheng med at hun ofte kom for sent og ”mumlet” veldig når hun snakket. Dette ble, nokså fordekt og i stor grad nonverbalt, kommentert av enkelte andre. Som veiledere merket vi også noe irritasjon over at det var svært vanskelig å forstå hva hun sa, at hun ofte gjentok seg selv og kom med fortellinger som omhandlet andre temaer enn det som var aktuelt der og da. Hun ga også liten respons til andre i gruppa på deres utspill. Dette resulterte i at hun fikk lite kontakt både med blick og verbalt fra veileder, noe som vi tok opp på veiledningstimene. I det vi som veiledere endret vår atferd og henvendelse til kvinnen og oppmuntret henne til å snakke høyere, endret rollen seg. Det viste seg ved oppsummeringer etter møter at hun hadde både forstått og tilegnet seg tanker og kunnskap som hun ville ta i bruk.

Det monopoliserende og avvikende medlem var ikke tydelig i gruppene.

6.7.4 Mønster av interaksjon i gruppene

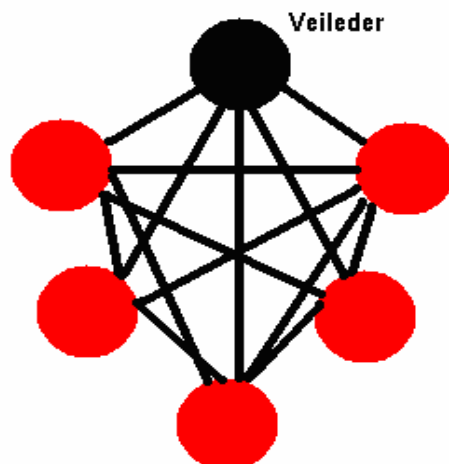
Med utgangspunkt i beskrivelsen av veileders rolle og funksjoner, ønsket vi at deltakerne i størst mulig grad skulle henvende seg til hverandre og i mindre grad til oss som veiledere.

Vi ønsket ikke denne modellen som kommunikasjonsmodell.

Figuren ovenfor viser en kommunikasjon mellom veileder og deltaker, men ikke kvinnene seg imellom. Allerede etter første møte så vi at de i større grad henvendte seg til hverandre. Her var internlederen en god støttespiller for veileder. Sosialantropologen bemerket hvor tydelig kvinnene kommuniserte seg imellom.

Figuren nedenfor viser hvilken interaksjon vi bevisst arbeidet for å oppnå.

Figurene er hentet fra K. Heaps bok "Gruppemetode for helse- og sosialarbeidere" 2005, s.26. Interaksjonen i gruppene beveget seg mellom disse to ytterpunktene i mer eller mindre grad både ut fra hvor ofte gruppen hadde møttes, hvilket tema vi arbeidet med, hvem som var til stede og bevissthet hos veileder på denne delen av gruppeprosessen. Vi erfarte, at med en gang den norske veilederen ble mer aktiv, nærmet interaksjonen seg modell 1. Hennes oppgave var da å være oppmerksom på fenomenet, innta en mer tilbaketrukket rolle og nonverbalt motivere til interaksjon som i modell 2.

6.7.5 Taushet versus verbal aktivitet

Den verbale aktiviteten i gruppene varierte. På våre interne veiledningsmøter snakket vi om bruk av taushet som kommunikasjon, og hvordan vi skulle forholde oss når deltakerne snakket "i munnen på hverandre". Taushet kan være uttrykk for flere fenomener i positiv forstand. Den kan oppstå som reaksjon på ny forståelse og innsikt. Da er det veilederens oppgave å ikke bryte inn i tausheten, men la personen få tid til refleksjon. Dette kan bidra til ny forståelse. Taushet kan også være tegn på isolasjon og dårlig interaksjon. Veileder kan da kommentere tausheten og stille seg undrende til hvorfor dette oppstår. Må f. eks. mål og forventninger til gruppen taes opp igjen? Har det skjedd noe i tiden mellom gruppemøtene som veileder ikke vet?

I prosjektgruppene opplevde vi enkelte ganger taushet, både i positiv og negativ forstand. For å kunne forstå og tolke tausheten i riktig retning, måtte vi som veiledere være oppmerksomme på kvinnenens kroppsspråk i situasjonen og hva som hadde blitt sagt og foregått forut for tausheten. Den norske veilederen hadde større muligheter til å observere dette i sin noe mer tilbaketrukkede rolle. Hun kunne derfor eventuelt sørge for å la tausheten få være eller bryte tausheten ved å kommentere den eller gå over til nytt tema.

De tospråklige veilederne mente at noe av samtalekulturen i deres hjemland var å "snakke i munnen på hverandre". Dette hadde vi også erfart tidligere både i Pilotprosjekt 1 og i ICDP grupper. Spørsmålet ble derfor i hvilken grad vi skulle fungere som oppdragere i forhold til dette eller la kvinnene få beholde denne måten å kommunisere på ukommentert. Vi valgte å sette kriterier i forkant av drøftinger og kommentar/fortellings runder i gruppene. Ble det mye avbrytelser underveis, brukte vi i hovedsak nonverbal kommunikasjon til å understreke at det å lytte til den som hadde ordet, var viktig.

Både taushet og avbrytelser kvinnene imellom var utfordrende for veilederne. Taushet kan lett oppleves som ubehagelig og fremkalle følelse av tilkortkommenhet, usikkerhet på egen kompetanse og kroppslig ubehag. Avbrytelser kan føre til opplevelse av frustrasjon, irritasjon og tap av kontroll. I veiledningstimene jobbet vi aktivt med begge disse fenomenene.

6.7.6 Avslutningsfasen

Avslutningsfasen av en gruppeprosess kan beskrives som den perioden hvor leder og deltakere vet at gruppen skal avsluttes i nær framtid (Whitaker 1985).

I denne fasen kan flere følelser bli tydelige for både deltakere og veileder. Disse kan være opplevelse av tap, sorg, jeg er alene-følelse, sinne, lettelse og usikkerhet.

I ICDP er det på forhånd klargjort hvor mange ganger gruppa skal møtes. Sluttdatoen endres som regel underveis på grunn av avlysninger av enkelt møter. Dette skjedde også i prosjektet. Derfor var det viktig at dato for siste kursdag ble gjentatt hver gang de to til tre siste gangene. Deltakerne i gruppene hadde underveis i prosessen fått en nærere relasjon til hverandre enn da kurset startet. De ville fortsatt kunne treffes på skolen. Dette var en positiv faktor som vi understreket i avslutningen. Muligheten til å utvikle bekjentskapet videre og gi hverandre støtte var i stor grad til stede.

Kvinnene uttrykte stor takknemlighet over å ha fått mulighet til å bli kjent med en norsk kvinne. Ingen av dem hadde norske venner. Flere ga uttrykk for at de ønsket videre dialog. Dette hadde vi erfart i tidligere arbeid med foreldregrupper. Vi visste at vi måtte være tydelige på at det ikke ville være mulig for oss å gå inn i nærmere vennskap etter kurs slutt. Dette kan være en sår og trist prosess. Desto viktigere er det at veileder er helt klar på grensen mellom vennskap og veilederrollen sin.

I og med at vi skulle gjennomføre intervju med alle kvinnene etter avslutningen i gruppene, ble også den endelige avskjeden noe ”mykere”. Både deltakerne og veiledere fikk tid til å bearbeide eventuelle vanskelige følelser i den forbindelsen.

7 Analyse

Målet i prosjektet var å utarbeide og prøve ut en ICDP manual variant som i sin helhet handler om samspill foreldre/ungdom med minoritetsbakgrunn. I dette arbeidet benyttet vi oss av pre – og postintervju av deltakere i tillegg til ICDP kurs for dem. Ut fra dette stiller vi oss følgende spørsmål:

- Hva og på hvilke områder viser dataene fra pre – og postintervjuene utvidet refleksjon hos deltakerne sett i sammenheng med egen omsorgsrolle?
- Er det sammenheng mellom det deltakerne formidler i postintervjuene og prosessen de har vært gjennom i ICDP kurset?

Vi har valgt en kvalitativ metode i prosjektet. Man kan tilnærme seg det empiriske materiale på ulike måter innefor kvalitativ forskning. Monica Dahlen sier det slik: ”*Felles for dem er at de har en fortolkende tilnærming til datagrunnlaget*” (2004:19). Denne tilnærmingen bygger på en oppfatning av at mennesket konstruerer sin egen virkelighet og gir mening til egne erfaringer. Det vil si at forskeren må hele tiden ha bevissthet omkring egen rolle i forskningsprosessen, hva hun med egen forforståelse, forståelse og tolkning legger i bearbeidelsen av datamaterialet. I kvalitativ forskning må det benyttes en annen terminologi knyttet til spørsmål rundt begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbarhet. Vi velger å bruke begrepene gyldighet, pålitelighet og overførbarhet (Fog 1994, Dalen 2004). I rapporten har vi beskrevet fremgangsmåten i forskningsprosessen og flere steder påpekt faktorer som kan ha hatt innvirkning på resultatenes gyldighet og pålitelighet i prosjektet. Sett i sammenheng med tidligere erfaringer med ICDP arbeid, mener vi allikevel at resultatene kan si noe om manualens holdbarhet i forhold til ungdomsfokuset. Vi har tilstrebet en ærlig og bevisst tilnærming til informasjonen fra kvinnene som deltok i prosjektet.

Videre i dette kapittelet vil vi først beskrive nivåer i analyseprosessen og deretter tolke resultatene.

7.1 Nivåer i analyseprosessen

Første nivå i analyse er transkribering. I det øyeblikket muntlig tale skrives ned, skjer det en reduksjon av data. Steinar Kvale kaller det skriftlige materiale ”*kunstig konstruksjoner av kommunikasjon fra muntlig til skriftlig form*” (2004:102). Transkriberingsprosessen påvirkes av forskerens teoretiske antakelser og forforståelser. I kvalitativ forskning anbefales det at

intervjueren selv foretar transkribering av intervjuene for på den måten få en nærhet til egne data. Dette hadde vi mulighet til.

Andre nivå gikk ut på å kategorisere informantenes utsagn. Vi brukte her hovedoverskriftene i intervjuguiden som kategorier. Noen av utsagnene plasserte vi innenfor flere av kategoriene. I tillegg til selve deltakerens svar/fortelling la vi også inn deler av det som ble sagt/spurt om i forkant og etterkant av det aktuelle utsagn. På den måten får vi i større grad satt dataene inn i en sammenheng.

På tredje nivå samlet vi alt som omhandlet hver kategori. Ut fra dette materialet har vi sett på utsagn som har felles tema. Videre har vi forsøkt å trekke ut utsagn og begreper som kan gi oss noen svar på spørsmålene innledningsvis i dette kapittelet.

Fjerde nivå er selve fortolkningsprosessen, hvor vi tolker utsagnene og prøver og forstå deltakernes budskap ut fra prosessen på ICDP kurset.

7.2 Tolkning

Det er flere ulike måter å fremstille intervjudata på (Dalen 2004). Vi presenterer våre data i hovedsak med utgangspunkt i tematisering. I vårt prosjekt er temaene hentet fra ICDP programmet. Informasjonen fra kvinnene i intervjuene tolkes ut fra viktige begreper innenfor ICDP. Gruppeprosessen og kvinnenes sensitivisering er også et viktig grunnlag i tolknings arbeidet. Vi har i svært liten grad hatt fokus på ytterpunkter, kvantifisering eller kontraster i datamaterialet. I sammenheng med intervjuene stilte vi følgende spørsmål:

1. Ønsket vi fokus på den enkelte forelder, om hun fikk utbytte av ICDP kurset?
2. Ønsket vi fokus på foreldrerollen med utgangspunkt i foreldrenes refleksjonsevne og forståelse for egen omsorgrolle før og etter kurset?

I og med at to av preintervjuene ikke kunne brukes (kvinnene sluttet underveis) og to av kvinnene ikke fikk tatt preintervju, har vi valgt å drøfte informasjonen på gruppenivå. Vi presenterer ikke den enkelt kvinnes uttalelser innenfor hver kategori, men velger ut de mest beskrivende og representative sitatene.

Et fellestrekk som viser seg i sammenheng med alle kategoriene, er at kvinnene uttrykket seg knapt og relativt lite beskrivende i preintervjuene, mens de i postintervjuene formidlet opplevelser og refleksjoner mer utfyllende. I postintervjuene kom det også frem flere synspunkter og tankerekker i sammenheng med et og samme tema, noe som vi tolker som økt bevissthet. Bare ved å sammenligne mengde data i de to intervjurundene, kan vi si at det har skjedd en utvikling i refleksjonsnivået hos kvinnene.

Kategorien som omhandler **kommunikasjon** vil være den største delen i dette kapittelet. ICDP handler om kommunikasjon, noe de 8 temaene for godt samspill klart beskriver. I empirien kommer disse klart fram i denne kategorien.

Intervjuguiden inneholdt en overskrift vi kalte **Hverdagen**. Her var intensjonen å snakke om konkrete og hverdagslige gjøremål. Vi ønsket å få informasjon om hva kvinnene tenkte og visste om ungdommens hverdag. Tanken var, at ved å snakke om hverdagen, ville vi også få en del svar som kunne belyse spørsmål innenfor andre kategorier som **kommunikasjon** og **kultur**. I dette kapittelet vil vi derfor presentere og drøfte informasjon fra kategorien **Hverdag** under overskriftene **Kommunikasjon** og **Kultur**. Det største samtaleemnet innenfor kategorien hverdag som berøres er vennskap og fritid.

Åpne og lite konkrete spørsmål ga lite svar. Kvinnene formidlet seg i all hovedsak via fortellinger fra egen hverdag både i fortid og nåtid. I tolkningen av informasjonen må vi derfor se etter hvilke temaer som ligger i fortellingene og foreta en viss generalisering av informasjonen. Ulike kulturelle uttrykksformer kom her til syne. Måten å formidle seg på er avhengig av bl.a. kultur, utdanning og bakgrunn. Kvinnene brukte begreper som for oss ikke er hverdagstale, for eksempel ”*snakke med kjærlighet*”. Brukte kvinnene dette begrepet for å si det ”riktige” og skjule at noe er vanskelig? Vi erfarte at vi måtte være åpne for at denne måten å uttrykke seg på, er genuin for dem uten noen form for forstillelse eller fasadepreg.

Fortellerstilen er også ulik vår egen. Flere av kvinnene snakket lite i jeg-form, mer i vi-form, og budskapet lå noe mer innpakket i historien enn i veileders fortellinger. Dette kom også tydelig frem i måten enkelte kvinner snakket med ungdommen sin på om vanskelige tema. Vi kommer tilbake til dette senere i kategorien **kommunikasjon**.

Vi vil bruke en del sitater fra kvinnene i dette kapittelet. Skriftlig gjengivelse av muntlig språk kan virke banaliserende. Dette er spesielt viktig å være oppmerksom på i dette prosjektet, hvor det er tolkens utsagn vi noterte, ikke deltakernes opprinnelige replikker på eget morsmål.

Skulle vi sitert tolkene helt nøyaktig, ville noen av uttalelsene fremstå som usammenhengende og rotete. Dette kan av leserne oppfattes som lavt intellektuelt nivå (Kvale 2004). Sitatene er derfor noe omarbeidet, slik at replikkene fremstår som mer korrekt i forhold til norsk grammatikk. I tolkningen av informasjonen må det også taes høyde for at kvinnene var mer trygge under post – enn i preintervjuene.

Vi bruker betegnelsen K for kvinne og I for intervjuer. For å sikre anonymisering bruker vi begrepene sønn og datter tilfeldig. Ungdommen, uavhengig av hvem, har betegnelsen X. Søsken har andre bokstaver.

7.2.1 Foreldrenes opplevelse av seg selv som omsorgsperson

I ICDP vektlegges det å hente fram omsorgspersoners iboende omsorgsevne og å styrke denne. Hvilken oppfatning foreldre har av seg selv i egen omsorgsrolle, henger nøye sammen med kvaliteten i omsorgen og opplevelsen av barnet (Hundeide 2007). Disse to aspektene ved omsorgsgiverrollen er derfor de to første hovedoverskriftene i intervjuguiden.

Generelle og åpne spørsmål som handlet om opplevelse av egen rolle som mor, ga korte og lite utfyllende svar. Dette var spesielt tydelig i preintervjuene, hvor det var svært vanskelig for kvinnene å si noe direkte om sine opplevelser av seg selv. Intervjuleder kunne her heller ikke stille for mange oppfølgingsspørsmål, som da lett kunne gå over i veiledning. På spørsmål om hvordan det er å være mor, fikk vi svar som: **”Bra!”** I postintervjuene kunne kvinnene i større grad få hjelp til å hente frem temaer fra selve prosessen på kurset. Kvinnene snakket for det meste om hvilke konkrete og praktiske oppgaver de har som mor. Det ble derfor viktig å ta utgangspunkt i disse konkrete oppgavene kvinnene var opptatt av i arbeidet med bevisstgjøring av egen rolle som mor, og hvilke følelser dette bærer med seg.

Eksempler fra preintervjuene:

K: Jeg lager mat og vasker klær og gir dem klær.

I: Er det noe mer du gjør som mamma?

K: Husarbeid. Vaske og rydde.

Sitater fra en annen kvinne:

K: Jeg er villig til å gjøre alle de oppgavene en mor skal gjøre for sine barn .

I: Kan du si mer om hva slags oppgaver det er?

K: Det å lage mat for dem, det å vaske klær for dem, det å rydde opp for dem

eller rydde for dem. Det er mine oppgaver. De skal studere, de skal ikke jobbe. Min oppgave er å gi dem ro, slik at de kan lese og skrive hele tida. Det er min jobb. Hvis de jobber hele tida, så kan de ikke lese og skrive.

I ICDP blir det som allerde nevnt, satt en sammenheng mellom oppfatningen av egen rolle som omsorgsperson og kvaliteten av omsorg. Tilsynelatende kan det se ut som om kvinnene i prosjektet snakket lite med ungdommene sine og dermed ikke ga en kvalitativt god omsorg. Dette mener vi ikke har gyldighet. Situasjonen rundt preintervjuene (ny situasjon, tolk, usikkerhet) tror vi kan være årsak til at kvinnene ikke formidlet andre kvaliteter i omsorgen. Kan det være tilfelle at kvinnene svarte det de trodde var mest "riktig"? At praktiske oppgaver er det som tydeligst kommer frem i preintervjuene, er ikke ensbetydende med at andre kvaliteter i omsorgen er helt fraværende.

I sitatet ovenfor forteller kvinnen om rollen som tilrettelegger, noe som flere av kvinnene var opptatt av. Dette innebar bl.a. å ikke stille krav til ungdommen, men selv være på tjenestesiden når ungdommen hadde behov. Det var viktig for dem at ungdommen fikk all den tiden og roen de hadde behov for i sammenheng med skole og utdanning. Kvinnenes egne behov ble ikke formulert. Dette står i relativt skarp kontrast til oppfatningen i vestlige kulturer om verdien av å dyrke egne interesser og behov for å kunne være en god mor. Her blir mødre oppfordret til å finne rom og tid til seg selv og egen utvikling med begrunnelsen om at dette vil gjøre oss til bedre omsorgspersoner.

I postintervjuene formidlet kvinnene seg mer nyansert og utfyllende i sammenheng med opplevelsen av rollen som mor. De brukte flere begreper og snakket om utvidete oppgaver i tillegg til de mer praktiske. Sitatene nedenfor viser dette.

K: Alle mammaer har noen oppgaver for barna sine, som ansvar. De viser dem riktig vei, utdanning, mat, sitte sammen med dem.....

Her bruker kvinnen begrepet ansvar som hun knytter til bl.a. det å sitte sammen med sønnen sin. Senere i intervjuet kom det frem at det innebar å snakke med ungdommen. Kommunikasjon som en "mors-oppgave" var helt fraværende i preintervjuene men ble uttrykt i flere sammenhenger i postintervjuene.

I: Og hvem er det som har fått det til at alle barna dine har det bra?

K: Det er mamma og pappa (stort smil og latter)! Det er foreldrene, ingen andre kommer og forteller dem hva de skal gjøre og hva de ikke skal gjøre.

K: Oppdrageren viser hva som er riktig og hva som er galt. Og så når de skal gifte seg, så må de få lov til å velge selv hvem de skal gifte seg med. Sitte å prate med dem, sånn og sånn er det, og hvis barna går med på det, så er det greit.

Følgende sitat viser at kvinnene etter kurset tok i bruk begreper som beskriver det emosjonelle aspektet i morsrollen:

I: Hva gjør du for at den drømmen din [at barna utdanner seg] skal gå i oppfyllelse?
K: **Jeg gjør alt hva jeg kan for at de skal føle seg trygge og ber for at de skal være gode mennesker først og fremst. Det viser jeg dem og gir dem tryggheten.**

I ICDP er redefinering en viktig sensitiviseringsmetode for å hjelpe foreldre til å se positive sider ved barnet. Vi ser at en form for redefinering også kan ha foregått i sammenheng med kvinnenens egen utvikling som omsorgsperson. I postintervjuene kommer det frem at de har fått en utvidet bevissthet av hva det innebærer å ha en oppdragerrolle. De tar i bruk flere begreper som viser at de ser viktigheten av emosjonelle og kommunikative aspekter.

7.2.2 Foreldrenes oppfatning av ungdommen

”Hovedmålet med ICDP programmet er først og fremst å påvirke og forbedre kvaliteten av kontakt og samspill/relasjon mellom omsorgsgiver, vanligvis foreldre, og barn” (Hundeide 2007:4).

I dette arbeidet er komponenten som kalles **Oppfatning av barnet** viktig. Hundeide sier videre (op.cit):

”Men for at et godt samspill skal utvikles, er det nødvendig at omsorgsgiver har en positiv oppfatning av barnet; og at omsorgsgiver oppfatter barnet som en person med utviklingsmuligheter, en person som han/hun er glad i og som hun kan ”identifisere seg med empatisk”.

En viktig del av ICDP’s sensitiviseringsarbeid med foreldre er å få fram deres opplevelser av barna og arbeide med redefinering der det er behov for det. Foreldrenes beskrivelse og opplevelse av ungdommen vil kunne gi informasjon om foreldrenes sensitivitet i spillet og kommunikasjonen med barna (Hundeide 2001). I enhver kommunikasjonsprosess er oppfatningen av den andre med på å styre dialogen og videre samspill. Vi definerer den andre både ut fra tidligere erfaringer og her og nå situasjon. I relasjon mellom foreldre og

barn/ungdom er dette fenomenet spesielt sårbart og derfor viktig å arbeide med. Ungdom er i en sårbar alder hvor mye av identiteten skal prøves ut og formes. Da er det spesielt viktig at foreldre kan se og forstå denne prosessen hos ungdommen og støtte dem i deres identitetsutvikling.

Under preintervjuene fikk vi fram begrenset data som inneholdt beskrivelser av ungdommens personlighet. Å beskrive ungdommene ut fra begrepet personlighet (selv om vi konkretiserte) tolket vi var uvant og fremmed for kvinnene. Det samme gjaldt kvinnenes uttalelser omkring egne følelser for ungdommen sin. Vi må imidlertid legge til her, at selve intervjusituasjonen kan ha virket hemmende på kvinnenes motivasjon og ønske om å uttrykke seg i sammenheng med dette temaet. Mødrene ble bedt om å forestille seg at de så på et foto av ungdommen sin og sette ord på tanker og følelser. Svarene var positive, men korte og uten spesifikke beskrivelser eller nyanser.

K: Veldig fint!

K: Bra!

K: *(ler litt... mens hun snakker)* Det er sånn morsfølelse som kommer, de er jo mine yndlings sønner. Jeg tenker på deres framtid. De kommer til å bli veldig ordentlige....

Som en del av sensitiviseringen ble kvinnene bedt om å velge en ungdom å fokusere på under ICDP kurset. På andre møtet ble de bedt om å ta med et bilde av ungdommen. Bildene ble hengt opp på en plakat hvor veileder også skrev/tegnet navn, alder og kvinnenes beskrivelser av ungdommen. Plakaten ble hengt opp hver gang. Ytterligere beskrivelser av ungdommene som kom frem underveis i kurset, ble føyd til.

I postintervjuene benyttet også her kvinnene flere og mer utfyllende begreper når de snakket om ungdommen sin. Mange av kvinnene hadde med seg bildet av ungdommen til intervjuet. Som svar på samme spørsmål som i preintervjuet, fikk vi følgende svar:

K: Jeg blir glad som mamma. Jeg gjør alt for henne, og det er alt for meg og, jeg begynner å få tårer i øynene.

K: Når det gjelder barna så blir man jo glad.

K: Jeg får sånne følelser at jeg får lyst å være veldig glad i henne og elske henne, for hun har aldri gjort meg noe vondt.

K: Jeg tenker at jeg var veldig redd for at han hadde på seg en skygge (hun var på kurset opptatt av at han så veldig trist ut i ansiktet på bildet).

I: Skygge? Ja, . han så litt trist ut, er det det du mener?

K: **Ja, litt trist og lei seg!**

I: Ja, jeg husker du sa det.

K: **Jeg ville at vi skulle gjøre så fort som mulig at han skulle bli bedre og glad.**

I: Når du kommer hjem og møter X, hvordan ser han ut da, - hjemme?

K: **Veldig glad! Smil!**

I: Så X kan se både glad ut og trist ut?

K: **Ikke nå lenger** (henviser til det triste).

I: Ikke nå lenger?! Så han er blitt mye gladere?

K: **Ja, mye gladere!**

I: Hva tror du det kommer av?

K: **Han har forandret seg veldig mye. Han er blitt litt større, og han har fått seg litt glede.**

I postintervjuene virket det som om kvinnene i langt større grad enn før kurset, var i stand til å beskrive ungdommens personlighet, men igjen i form av fortellinger og konkretiseringer:

I: Kan du fortelle litt om A?

K: **Han er en bra gutt som går og sparker fotball og leker andre leker. Og så skal vi melde han inn på karate snart.**

I: Tenker du at han er en rolig gutt, er han aktiv, har han sterkt temperament, hvordan er hans personlighet?

K: **Han er veldig snill gutt. Jentene er også sånn. Jeg gjør ikke forskjell på dem.**

I: Men er han en rolig gutt eller er han en aktiv gutt?

K: **Han er rolig, men han snakker mye hjemme og ikke så mye ute, og han svarer hvis noen spør og sånn. Hvis jeg spør så svarer han, og så gjør han leksene sine og.**

I: Kan han bli sint noen ganger?

K: **Han kan bli sint noen ganger han og, men han viser det ikke så mye.**

I: Hva er det han kan bli sint for?

K: **Hvis han blir forsinket på skolen, eller når jeg holder på å bli forsinket.**

I: Kan du beskrive X som person, hvordan hun er?

K: **Hun er en veldig ærlig person. Hun tenker veldig bra og sånn positivt. Hun har noen venner. Og det er sånn at hun ikke skal lage noen problemer for dem, eller noen ulemper for dem....**

Som det framkommer i preintervjuene hadde kvinnene i utgangspunktet positive følelser for ungdommen sin. Det er derfor ikke nødvendigvis snakk om redefinering i form av at de etter kurset oppfattet og definerte ungdommen på en mer positiv måte. Kvinnene formidlet imidlertid at de hadde sett verdien og viktigheten av å se etter og sette ord på ungdommens

positive sider. Kvinnene brukte denne innsikten til aktivt å forstå ungdommen. Fokuset ble skjerpet, og de så tydeligere ungdommens særpreg og personlighet. Det kan sies at hver kvinne, ut fra sine forutsetninger, utvidet egen bevissthet om ungdommen som person.

I ICDP snakkes det om sonen for intimitet i sammenheng med emaptisk identifikasjon med barnet (Hudeide 2001, 2007). At vi i preintervjuene ikke fikk frem klare beskrivelser av ungdommenes personlighet, betyr ikke at de var utenfor sonen for intimitet. Kvinnenes kroppspråk viste med all tydelighet kjærligheten de hadde til ungdommen. Etter kurset mener vi at kvinnene har fått en utvidet empatiske identifikasjonen, som igjen kan føre til styrking av sonen for intimitet.

7.2.3 Kommunikasjon

I denne delen av intervjuet ønsket vi å få frem ulike aspekter ved kommunikasjonen mellom forelder og ungdom. Vi prøvde å få frem samspill - og kommunikasjonsform med utgangspunkt i "hva og hvordan" spørsmål (vedlegg 1 og 2). Kvinnenes utsagn i sammenheng med denne kategorien viste forholdsmessige store forskjeller fra før og etter kurset. Vi har relativt få utsagn å velge mellom fra preintervjuene til å illustrere de tre dialogene innenfor ICDP. Fra postintervjuene har vi imidlertid mye data og kan kun sitere et fåtall.

Vi vil her først presentere noen eksempler fra preintervjuene, som samlet viser knappheten i utsagnene og fraværet av konflikter i kvinnenes beskrivelser omkring kommunikasjon med ungdommen.

I: Hender det at dere som ellers er så knyttet til hverandre og gode venninner av og til blir uenige?

K: **Ja, sånn små ting... at jeg ønsker noe og hun ikke det....at jeg blir litt sint... og så kommer hun og kysser meg.**

I: Men skjer det noen gang at dere blir uenige?

K: **Nei...** (ler litt)

I: Jeg spør bare fordi jeg blir litt nysgjerrig, fordi jeg vet at nesten alle som har ungdom av og til krangler litt?

K: (ler litt) **Ja, men det er ikke på den måten at de blir sinte på mamma eller at jeg blir sint på dem.**

I: Er det noen ganger at du og X er uenige eller krangler om noe?

K: **Ikke foreløpig!** (Litt latter)

I: Tror du at det kan komme?

K: **Ja!**

Disse sitatene er representative for alle kvinnene i sammenheng med hva de formidlet rundt temaet uenighet/konflikter i samspeilet og kommunikasjonen med egen ungdom. En av kvinnene fortalte imidlertid at pappan ”**kjefter mye**”, mens hun selv foreløpig ikke hadde gjort det.

Vi hadde en antakelse om at mye av kommunikasjonen mellom ungdom og forelder bar preg av beskjeder og krav om handling. Var det mulig å få noe informasjon om dette i intervjuene? I ICDP vektlegges anerkjennende kommunikasjon i alle de tre dialogene. Vi ønsket i intervjuene å få informasjon om i hvilken grad og på hvilken måte foreldrene kommuniserte med ungdommen ut fra dette perspektivet. Det viste seg å være vanskelig å stille spørsmål som var konkrete og samtidig noe generelle i denne sammenhengen. Vi gjorde et forsøk på å knytte det til konkrete situasjoner som for eksempel måltid. Ut fra det kvinnene formidlet, var våre antakelser ikke riktige. Eksempler på dette er:

I: Når dere sitter sammen og spiser, hva snakker dere om?

K: **Da snakker vi om alt mulig. Og X sier, mamma, du lager veldig god lompe, Og da blir jeg veldig glad!**

En av kvinnene fortalte at hun og mannen satt sammen med barna to timer hver kveld. Vi var nysgjerrige på hva de fylte denne tiden med og fikk følgende informasjon:

K: **Barna snakker veldig mye om skole og hva som skjer på skolen, Koranskolen, vi sitter og lytter. Vi sitter sammen med pappan deres og spiser potetgull og godteri, og kl.21 så legger de seg.**

På spørsmål om barna hadde ansvarsoppgaver hjemme, svarte kvinnen:

K: **Jeg ber dem bare gjøre ting når de selv er ledige. Når jeg ser at de er opptatt, så ber jeg dem ikke.**

Alle kvinnene trakk frem viktigheten av skolegang for barna. De vektla dette ut fra at de selv ikke hadde fått mulighet til utdanning. Vi oppfattet at mye av kommunikasjonen hjemme handlet om dette, og at kvinnene justerte seg i stor grad ut fra ungdommens tid til å gjøre for eksempel husarbeid. Samtidig formidlet de at ungdommen gjorde det de ble bedt om, men

ikke hvordan kommunikasjonen foregikk slik at dette skjedde. Alle kvinnene formidlet at ungdommen også gikk på Koranskole og/eller i moskeen. Hyppigheten varierte noe fra familie til familie. I preintervjuene fikk vi inntrykk av at ungdommens fritid var fylt av lekser, koranskole/moske og familie. Kvinnene fortalte at ungdommen ikke var med på fritidsaktiviteter som idrett, ungdomsklubber, kafé besøk og lignende.

K: De går ikke så veldig mange steder, de bare går og leser Koranen. De gjør leksene sine, ser på TV i to timer, og så hvis det er noe husarbeid, og så er de ferdige med leksene sine og sover.

Ingen av kvinnene uttrykte at de satt sammen med ungdommen med lekser. Dette tenker vi har sin årsak i at kvinnene ikke kunne lese og skrive i særlig grad. Men de mente at ungdommen deres brukte mye tid på lekser, uten at de med sikkerhet visste at det var skolearbeid ungdommen bedrev. Noen av kvinnene fulgte imidlertid med på karakterer. Allikevel var skole det emnet kvinnene fortalte de snakket om hjemme. Annet fritidsinnhold stod i liten grad på dagsorden. På spørsmål om det var noe de ikke kunne snakke med ungdommen om, fikk vi negative svar, som: **”Foreløpig ikke no.”**

I postintervjuene var utsagnene og fortellingene i sin helhet fyldigere og mer beskrivende i sin form. Kvinnene formidlet i større grad nyanserte refleksjoner i sammenheng med kommunikasjon i hjemmet. Vi fikk både positive og negative situasjoner beskrevet. Som vi har nevnt i metode kapittelet, har dette sammenheng med flere faktorer som trygghet (kvinnene kjente oss), gjennomført ICDP kurs og oppfølgingsspørsmål ut fra intervjuers kjennskap til gruppeprosessen. Vi vil i det følgende ta utgangspunkt i de tre dialogene i ICDP.

EMOSJONELL DIALOG

Hundeide forklarer denne dialogen som emosjonelt bekreftende og anerkjennende kommunikasjon (Hundeide 2007). Hvordan arter den emosjonelle dialogen seg mellom foreldre og ungdom? I samspill med et lite barn er den fysiske nærheten fremtredende. Turtaking i lek og det å skape rom for nære og fortrolige samtaler er vesentlig. I den førspråklige perioden består kommunikasjonen for det meste av emosjoner uttrykt gjennom blick, mimikk og kroppsspråk. Ros forekommer både direkte og indirekte. Ungdom er inne i en fase av livet sitt hvor identiteten skal formes og foreldre får en annen rolle enn i spe-og

småbarnsperioden. Den emosjonelle dialogen får derfor naturlig et noen annet preg. Det verbale språket får en annen plass og betydning. Foreldre kjenner egen ungdom best og vet hvilken form for ros hun/han vil kunne ta imot og profitere på. Ungdom har i aller høyeste grad behov for å bli sett og hørt, få bekreftelse på at de er elsket. Den fysiske nærheten blir mindre intens, mens det verbale får mer plass og betydning. Anerkjennelse kan også vises ved å lytte til, vise nysgjerrighet overfor ungdommens interesser og være til stede når hun/han tar initiativ til nære samtaler om viktige temaer.

Kvinnene i sitatene nedenfor viser utvidet innsikt i egen kommunikasjonsform. Hun ser at ros og anerkjennelse gir en mer positiv samhandling med ungdommen. Hennes hverdag var før kurset preget av mye konflikter og skriking i samhandlingen dem imellom. Dette snakker hun her åpent om, noe som ikke var mulig for henne i preintervjuet. Ved å få tak i de positive følelsene som hun har for gutten sin, har hun mestret å vise dem til han og oppnådd bedre kontakt.

K: Før jeg begynte på dette kurset, så reagerte jeg annerledes med X, i og med at han ikke brydde seg så veldig om det med lekser og skole, så det var lett for meg å bli sint, eller at jeg skrek til han. Etter at jeg kom hit har dere fått meg til å kjenne de gode følelsene, som egentlig har gjemt seg bak de negative, så har jeg skjönt hvor viktig det er å vise overfor han. For han har vist forandring når det gjelder skole.

I: Vi har også hatt skuespill om forskjellige måter og snakke med barna på. Vi har vært sinte på dem: Nei! Du får ikke lov! (Intervjuer viser dette med kropp og stemme), og så har vi snakket med kjærlighet. Hva tror du er en god måte for deg og X?

K: Kjærlighet er best! Det er ingen som hører på hvis, ... Hvis man har myk stemme, hvis man snakker med kjærlighet, da er det veldig lett å sende det inn i de andres hjerne. Og hvis det er en liten ting, og man bråker: NÅ gjør jeg det! NÅ skjer det sånn og sånn! Da sier den som skal høre: GÅ og gjør det selv, jeg er ikke med på det!

Sitatet nedenfor er langt og beskrivende. Det inneholder elementer fra alle tre dialogene. Vi har tatt det med her for å illustrere den emosjonelle dialogen. Kvinnen ser hva som utløser gode følelser og opplevelse av å bli sett hos ungdommen.

I: Hvordan vet X at du vil det beste for han?

K: Jeg får han til å føle det. Spesielt hvis det er noe han ønsker seg. Så litt etter litt får jeg ut av han hvorfor han liker det, og jeg er ikke enig til å begynne med, men så ser og hører jeg på hva han har og si. Så kan jeg bli med på det, jo, - at det var allikevel noe som gir mening til han og henter det til han. Så han føler det

når jeg henter det til han, og han føler at jeg bryr meg når jeg litt etter litt får vite hvorfor han vil ha det sånn. Og så måten diskusjonene går på som får den andre til å føle at jeg gjør det fordi jeg bryr meg.

Et siste sitat i sammenheng med emosjonell dialog er en type fortelling fra hverdagslivet. Kvinnen viser her en bevissthet rundt betydning av det emosjonelle aspektet i kommunikasjonen. Hun setter ord på følelser og gir dem en forklaring i samspeilet med datteren sin. Utsagnet viser også at kvinnen har forståelse for datterens emosjonelle liv, at hun som mor må justere seg noe etter dette:

K: Hvis noen er streng mot henne, hvis noen er sint på henne, og hvis hun også blir sint tilbake, da kan hun gråte litt etterpå. Hvis man er streng mot henne, så begynner hun å gråte og sier at jeg gjør alle tingene for dere, og dere sier ikke noe, dere kjefter på meg.

I: Hva sier du da?

K: Jeg gir henne en klem og så... Hvis hun gråter og er inne på rommet, så kommer de andre barna og sier at hun er på rommet og gråter, da går jeg inn til henne og gir henne en klem og koser med henne for å prøve å roe henne ned. Så forklarer jeg til henne at du har gjort den tingen galt eller at du ikke burde gjort det, at det er derfor jeg har vært litt hard mot deg, og så har du begynt å gråte, og da skjønner hun at hun har gjort noe galt.

MENINGSSKAPENDE OG UTVIDENDE DIALOG

"Mens den emosjonelle dialogen er særlig rettet imot andre mennesker, er den meningsskapende dialogen først og fremst rettet imot barnets omgivelser" (Hundeide 2007:44).

Hundeide sier videre at temaene innenfor denne dialogen er grunnleggende for barnets begrepsmessige og kognitive utvikling. Han mener dialogen i hjemmet er *"den kulturelle kapital som barnet bringer med seg når det skal ut i verden"* (op.cit). I denne rapporten skal barnet byttes ut med ungdom. I dagens samfunn har mange ungdommer mer kunnskap om dagsaktuelle temaer og fenomener enn sine foreldre. Mange foreldre rapporterer at det er vanskelig å følge med på det ungdommen gjør i fritiden. Hundeide sier i sitatet ovenfor, at innholdet i og arbeidet med meningsskapende dialog skal ha fokus på barnets, her ungdommens, omgivelser. Ungdommene i vårt prosjekt behersker det norske språk bedre enn sine mødre, de har mer skolegang, de lever i et samfunn og kultur utenfor hjemmet som på mange områder er kvalitativt annerledes enn i mødrenes kulturbakgrunn. Alt dette gjør at arbeidet med mening og utvidelse får et noe annet innhold enn med små barn.

I preintervjuene ønsket vi å få informasjon om hva kvinnene visste om ungdommens skoletilbud og fritid. Hva tenkte kvinnene om vennskap og ungdom? Kategorien **Hverdag** ga oss noe informasjon om dette. Før kurset fikk vi inntrykk av at kvinnene ikke så det som viktig for ungdommen å ha en meningsfull fritidsaktivitet, noe som etnisk norske foreldre er opptatte av. Det kan enkelte ganger virke som om graden av vellykkethet som forelder, måles opp mot type og mengde fritidsaktiviteter for barna/ungdommen. Kvinnene i prosjektet formidlet at ungdommen fylte fritiden sin med lekser, noe husarbeid, familie og Koranskole/moske. På spørsmål om venner, mente flere av kvinnene at ungdommen hadde nok venner på skolen, på fritiden skulle de gjøre lekser og tilbringe tid med familie.

K: De har ikke noe fritid, de går i moskeen.

De har to pakistanske venner og en norsk venninne. Så de er sammen i friminuttet.

I: Vet du hva de gjør sammen med vennene sine?

K: De snakker sammen om studiene sine. Det er det de gjør, hva ellers?

K: Det kan hende han har noen norske venner ute, men jeg vet ikke.

I: Kommer det noen ganger noen av hans venner hjem til han?

K: Ikke noe særlig. De er sammen i moskeen.

Denne kvinnen formidlet at hun ikke kjente noen av vennene til sønnen. Hun stolte på at de var gode venner for sønnen i og med at de var sammen i moskeen. Mor og sønn snakket ikke sammen om disse vennskapene. Uttalelsene gir et bilde av ungdom som er noe forskjellig fra en gjennomsnittlig norsk etnisk ungdom. Ifølge utviklingspsykologien går ungdom i puberteten inn i en løsrivingsfase fra foreldrene, og venner tar etter hvert over noe av foreldrenes funksjon. Det å ha gode venner og en bestevenn å dele opplevelser sammen med og fortro seg, til er viktig. Vennskap utvikler seg gjerne gjennom et fellesskap rundt aktiviteter etter skoletid og i helgene. Skolen er også viktig arena for vennskap. Det å være likt/populær blandt jevnaldrene er av stor betydning. Denne løsrivingsprosessen er en del av ungdommens utvikling av identitet og selvstendighet i et individualisert samfunn. Her kan man derfor stille spørsmål om betydningen av vennskap utenfor familien i kulturer hvor individualismen har mindre betydning, og fellesskapet framstår som viktigere. Hvordan er dette for ungdom som forholder seg til begge sett av kulturelle verdier og normer? Hvordan arter det seg i hverdagen?

I arbeidet med meningsskapende og utvidende dialog på kurset snakket vi en del om temaet fritid. Dette satte vi i sammenheng med identitet og utvikling av selvstendighet. Begrepet kultur er her viktig, et begrep som ofte brukes mer eller mindre bevisst. Det snakkes bl.a. om ungdomskulturen i Norge, som om det kun finnes en. Dette blir selvfølgelig for unyansert. Det eksisterer ulike ungdomskulturer. Et fellestrekk ved dem alle er at de utad presenterer seg gjennom ulike markører og symboler. Deltakerne i gruppene er bærere av disse markørene. På kurset snakket vi rundt dette temaet og hentet frem det kvinnene hadde av kunnskap om egen ungdoms kulturtilhørighet. For flertallet av kvinnene var familien, ofte storfamilien, den viktigste gruppen for ungdommen å ha tilhørighet til. Dette står noe i motsetning til mange norske ungdommer, som klart definerer seg ut av foreldregenerasjonen og inn i vennegrupper utenfor familien. Venner kan i perioder være viktigere enn foreldre både som samtalepartnere og identifikasjonsobjekter. Vi drøftet både positive og negative konsekvenser av å tilhøre ulike grupper, at det ikke nødvendigvis er en motsetning mellom familie og venner. Som foreldre handler det mer om å være nysgjerrig på ungdommens liv, behov og evne til å ta gode valg. I sammenheng med dette temaet hadde vi ulike sensitiviseringsoppgaver som inneholdt hvordan man som foreldre kan veilede ungdommen i denne prosessen.

I postintervjuene formidlet kvinnene en utvidet forståelse for både vennskapets betydning og sosial og emosjonell utvikling i ungdomstiden. En av kvinnene fortalte i starten av kurset at en av sønnene hennes (12 år) aldri var ute og lekte. Hun begrunnet det med at han var engstelig. Mot slutten fortalte hun at sønnen hadde vært ute og sparket fotball med en kamerat, og at hun i forkant hadde støttet og motivert han til å gå ut. Når han kom inn, viste hun han oppmerksomhet ved å spørre hva han hadde gjort, hvem han hadde vært sammen med og rost han for at han hadde våget å gå ut alene. De hadde satt seg ned sammen og snakket om situasjonen. Dette er et eksempel på kvinnens arbeid og egenutvikling med både emosjonell og meningsskapende dialog.

Vi vil sitere noen flere uttalelser som klart viser en utvidet refleksjon hos kvinnene med tanke på vennskapets betydning for ungdommens sosiale og emosjonelle liv:

K: De fra klassen, venner fra klassen, de pleier å komme og leke. Har han lyst, så går han ut med dem. Hvis ikke, så kommer han ikke. Men de kommer ofte. Ja, de kommer mye. Og hvis det bursdag, så går han på bursdag, og han ber den hjem og. Det er mange fra klassen som pleier å komme, og det er også 2-3 norske som bor ved siden av oss, og de kommer også.

I: Hva slags følelser tror du de [ungdommer]) har inni seg hvis de ikke har venner i familien eller på skolen?

K: Da føler han seg sikkert alene

I: Så det er viktig å ha noen å snakke med?

K: Det er viktig. For hvis et barn er helt alene, så blir det helt stille og vil ikke prate med noen.

En annen kvinne sa følgende i postintervjuet:

K: Jeg visste ikke det der med at barna skal være opptatt etter skolen, hvordan de får seg venner, hvordan de ikke skal få feil vennskap. Det visste jeg ikke før, da. Jeg er takknemlig for at dere har fortalt meg det.

Menneskets behov for tilhørighet er grunnleggende. På kurset arbeidet vi med dette spesielt i sammenheng med mening og utvidelse. Livslinjen (se manualen s.7) var her et viktig sensitiviseringsverktøy for visuelt å vise utvikling og sammenheng. Vi stilte spørsmålet om hva kvinnene ønsket å videreføre av egen kultur og historie og hvordan. I preintervjuene fikk vi lite informasjon om dette. Underveis i prosessen og i postintervjuene formidlet kvinnene seg mer konkret og utfyllende.

K: Når jeg sitter sammen med han [ungdommen]så prater vi mye med han om slektninger, forteller han at der er din tante, der er søsteren til pappan din, der er søsteren til mamman din. Vi snakker veldig mye om gamle ting med han som viser han riktig vei å gå.

Kvinnen fortalte denne historien også i gruppen, da med flere eksempler. På grunn av fare for gjenkjennelse, kan vi ikke sitere dette her. I en lang periode hadde hun arbeidet med seg selv og egen kommunikasjonsform for å oppnå positiv dialog med ungdommen. Hun erfarte at de to sammen kunne sitte og kommunisere rundt bilder fra egen familie i hjemlandet og opplevde dette som en stor glede.

Mange, ikke bare minoritetsforeldre, opplever det vanskelig å følge med i ungdommens verden. Bruk av PC, internett, mobil, fritidsaktiviteter og skole er områder som er nye eller ser annerledes ut enn for bare 10 til 20 år siden. Dette skaper usikkerhet hos foreldrene som på mange områder opplever at de kommer til kort på disse områdene. Det kan også vanskeliggjøre samspilltemaene i ICDP som omhandler felles oppmerksomhet og utvidelse av forståelse. Hvilke samtaleemner og situasjoner i hverdagen kan føre til gode møter og samtaler mellom foreldre og ungdom? Kvinnen lette etter situasjoner i hverdagen hvor de kunne komme i positiv dialog med ungdommen. Vi snakket om viktigheten av å kunne være til stede for ungdommen i de øyeblikkene hvor det ble en åpning for positiv dialog. Hvordan

kan for eksempel TV og PC brukes i denne sammenhengen? Fortellingene nedenfor er eksempler på kvinnenes arbeid med disse spørsmålene.

K: Jeg tenker spesielt på det med narkotika, at dere har tatt det opp på kurset. Vi satt og så på et tv program sammen med barna. Den dagen var det om aids. X spør: Hva er aids? Jeg ble litt usikker. Spør også F hva den sykdommen er som unge folk dør av? Så svarer jeg at det er noe som... (vi blir avbrutt av at det kommer en lærer inn for å gi en beskjed). Det er noe man får av..... (kvinnen sier noe som det er vanskelig å oversette, men som er et indirekte uttrykk for det å ha seksuell omgang). Men barna skjønnte hva det handlet om, jeg selv ble litt sjenert. Etterpå så husket jeg også at aids ikke bare har med sex å gjøre, men også med narkotika og sprøyter. Så da fortalte jeg det til barna.

K: For mitt vedkommende, det er at X bruker mye tid på computer, det gjør ikke meg noe. Det er at jeg følger med, ser hva han holder på med. Det han gjør er noe han bruker hodet for å få til. Det er noe som jeg ser som positivt, og spesielt når faren sitter fast i noe problem, så kommer han og forteller hva han skal gjøre, og sånn ser jeg at X sier det til faren, og det stemmer og får det til å fungere, så blir han glad.

Med utgangspunkt i fortellinger som disse, snakket vi om viktigheten av å være undrende og nysgjerrig i samspill med ungdom. Vi arbeidet med spørsmålsstillinger som skulle ha en slik karakter og mindre preg av kontroll.

Kvinnene i prosjektet uttrykte både underveis i prosessen og i postintervjuet sorg over og frustrasjon rundt egen tilkortkommenhet i sammenheng med språk og manglende utdanning. Det var imidlertid spennende å følge dem i arbeidet med meningsskapende og utvidende dialog, hvor de etter hvert kom frem til alternative måter å ta opp for eksempel vanskelige eller tabubelagte temaer på. I tillegg kom de frem med temaer som de selv hadde kompetanse på, og som de ønsket å videreføre til egen ungdom. I løpet av kurset formidlet de flere fortellinger som viste hvordan de var blitt mer bevisst dette aspektet i kommunikasjon og samspill med egen ungdom.

I: Så det har vært viktig for deg å gi videre til barna dine, at alkohol skal man ikke drikke?

K: Det er haram, altså forbudt!

I: Har du snakket med barna om det, forklart det, eller har de sett at ingen i familien gjør det?

K: Ingen i familien har snakket direkte med de, det har ikke vi [foreldrene] heller gjort. Men de hører når foreldrene snakker at det er haram, og de hører det. Og så vet vi at de har hørt det og!

I: Men det er også en måte å lære om det på, å ikke snakke direkte, men høre at andre snakker om det og se andre som ikke drikker?!

K: Det er bra å snakke om sånne ting foran barna av og til, man trenger ikke gi så streng beskjed rett på trynet, De får informasjon indirekte, mer enn å føle seg presset.

Flere av kvinnene brukte denne mer indirekte samtaleformen i sammenheng med formidling av viktig budskap til ungdommen. Metoden kvinnen her presenterer, ble bekreftet mye brukt også av de andre kvinnene. Kvinnene brukte også i stor grad andre i familien eller bekjentskapskrets til å formidle både kunnskap og for dem viktige verdier. Et eksempel på dette er:

K: Noen ganger dukker det opp sånne ting som en mor ikke kan snakke med henne om, som en mor ikke kan snakke med sine barn om. Og da ber jeg den eldste dattera mi snakke med henne.

I: Har du noe eksempel på hva det kan være?

K: Jeg fortalte [på kurset] at hun har mye vennskap med tyrkiske jenter. De spiser mye fet mat. Og dattera mi ville være sammen med dem og begynte å spise sånne matvarer som dem. Hun la på seg veldig mye. Jeg snakket med henne med kjærlighet, og jeg snakket med henne med sinne og sa at hun ikke skulle gjøre det. Så sa hun det var greit, men når et barn begynner å spise sånne ting, så synes de det er veldig godt. Da sa jeg til den eldste dattera mi, du må snakke med henne om det hun spiser, du må forminske det. Nå er hun blitt bedre.

En annen mer indirekte metode de presenterte, var å bruke fortellinger som kommunikasjonsverktøy. Dette kan minne om vår bruk av eventyr, hvor etikken og moralen ligger mer innpakket i historien. Nettopp fordi budskapet ikke blir presentert helt tydelig, inviterer eventyrene til refleksjonssamtaler mellom forteller og lyttere. På møtet hvor vi arbeidet med pubertet og seksualitet, ga en av kvinnene et eksempel på nettopp dette. Den kom som et resultat av at gruppen valgte å ikke se film (om ungdom og seksualitet). Kvinnen gjenga en historie som hun hadde fortalt til ungdommen sin. Den handlet om en jente i hjemlandet (en sann historie) som var forelsket i en gutt. De hadde **vist kjærligheten** men ikke snakket med noen. Så hadde det tatt slutt, og jenta ble så lei seg. Hun ville jo gifte seg, men gutten hadde bare **stukket av**. Jenta trodde at **friheten var kjærlighet**. Historien er ikke ordrett gjengitt her, den var fyldigere og fortalt med et levende kroppsspråk. Hennes egen ungdom hadde lyttet, ikke protestert og kommet med oppfølgingsspørsmål som ga dem en god samtalestund omkring et viktig tema. Mange foreldre opplever stor motstand hos ungdommen når seksualitet er tema. Ungdom kan uttrykke at de opplever det ”ekkel”, de vet ”alt” fra før, foreldre skal ikke bry seg om dette og lignende.

På ICDP kurset arbeidet vi mye med refleksjon i forbindelse med denne budskapsformidlingen for å bevisstgjøre kvinnene på hvordan dette kan påvirke ungdommen og hvilke konsekvenser det kan få for videre kommunikasjon. Kvinnen bak ovenstående sitater, viser nettopp dette. Hun velger denne formen i oppdragelsen og overføring av verdier i motsetning til den mer vestlige kulturelle formen, som er mer direkte og tydelig i bruk av begreper og preget av årsak/konsekvenstenkning: Man kan jo undre seg over om den ene metoden er bedre enn den andre?

Til møtet hvor kvinnene skulle ha arbeidet spesielt med mening og utvidelse, hadde det i uken som var gått, skjedd et dødsfall i en av familiene. Denne kvinnen hadde selvsagt ikke fått arbeidet spesielt med Gjør hjemme! Hun hadde derimot stort behov for å fortelle om dødsfallet. Som veiledere brukte vi denne situasjonen til å støtte kvinnene på viktigheten av videreføring av tradisjoner. Som et ledd i identitetsutviklingen er opplevelsen av å tilhøre en gruppe og kultur viktig. På kurset utvekslet vi kunnskap og opplevelser i sammenheng med bl.a. dødsfall, bryllup, høytider og fødsler. Kvinnene ble oppmuntret til å bruke disse situasjonene og hendelsene til å snakke med ungdommene om likheter og forskjeller i sammenheng med disse temaene. Det viste seg at flere av dem hadde svært liten kunnskap om for eksempel begravelse i Norge. En av dem lurte faktisk på om mennesker i Norge i det hele tatt døde?

POSITIV REGULERING

I årene fra ca. 12 til 18 opplever mennesket en sterk utvikling på de fleste områder. Mange spørsmål fremstår som viktige: Hva er jeg? Hvem er jeg? Hvor vil jeg? Hva skal jeg mene? Hvorfor er jeg? Dette er spørsmål som mange forbinder med utvikling av identitet. Hvordan individet uttrykker sider ved egen identitet, er avhengig av situasjonen man opptrer i og hvordan man blir møtt av andre (Eriksen 1997). Opplevelse av tilhørighet i en gruppe fordrer at medlemmene har noenlunde sammenfallende oppfatninger og meninger på sentrale områder, og som er definert forskjellig fra andre grupperes identifikasjonsmarkører. Hundeide henviser til Giddens (1991) som mener at selv-identiteten er en personlig fortolkning av forhistorie og samhandlinger i nåtid (Hundeide 2005). Reaksjoner fra andre i nåtid fortolkes inn i allerede skapte forestillinger om oss selv. De forkastes eller integreres som en del av selv-identiteten. Giddens kaller dette for *”det kroniske arbeidet med å opprettholde en løpende fortelling om seg selv”* (op.cit:60). Et eksempel på hva dette kan føre til i praksis, er

når ungdom med minoritetspråklige foreldre trekkes mellom foreldrenes verdisyn og skolen og venners normer og forventninger (Gulbrandsen 2002).

På ICDP kurset arbeidet vi mye med identitet, et begrep som for flere av kvinnene var helt ukjent. Det viktigste for oss var ikke å lære dem selve begrepet, men å bevisstgjøre kvinnene på innholdet i og betydningen av identitetsutvikling i sammenheng med samspill og kommunikasjon. Spesielt viktig var det i forbindelse med regulerende dialog. For å kunne sette grenser på en positiv måte og ut fra ungdommens livsverden, var det viktig å arbeide med nettopp identitetsbegrepets innhold. Mange foreldre opplever at konfliktnivået i samspillet og kommunikasjonen med ungdommen forsterkes i puberteten. Det ble derfor ekstra viktig å arbeide grundig med regulerende dialog på kurset. Vi startet denne prosessen med å bevisstgjøre kvinnene på egen kulturelle bagasje, for deretter å se på hvordan denne påvirket deres rolle som omsorgsperson i dag. Helt konkret handlet det bl.a. om på hvilke områder og på hvilken måte kvinnene skulle sette grenser for ungdommen sin.

Som et hjelpemiddel laget vi en plakat med bilder som viste både ting og situasjoner fra ulike ungdomskulturer i Norge i dag. Ut fra denne fikk vi mange spennende samtaler. Vi hadde også rollespill på disse møtene som omhandlet positiv regulering. Sitatet nedenfor viser hvordan kvinnen etter hvert tilegnet seg forståelse for både identitet og positiv regulering. Hun forteller her om egen utvikling fra å sette grenser med trusler om straff, til å følge barnas utvikling og sette grenser ut fra deres ståsted. På kurset fortalte denne kvinnen at hun snakket med mannen sin om hva hun erfarte og tilegnet seg på ICDP kurset. Han støttet henne, og sammen utviklet de utvidet forståelse for barna og deres situasjon som ungdom i Norge.

Det som har forandret seg er, at etter at jeg har begynt på dette kurset, har jeg forstått at barna vokser, at det skal andre ting til enn bare å si nei og gi dem straff. For det har skjedd at de kranget om hvem som skulle sitte ved computeren. Jeg kom fra skolen og hadde vondt i hodet og var sliten, så jeg sa at jeg skal fortelle det til far, og dere får ikke sitte ved computeren. Og faren respekterer meg til den grad, at han sier at det har dere ikke lov til når mamma er sliten. Da må dere ikke gjøre sånn. Når hun sier dere ikke får lov, så får dere ikke lov.

Jeg skjønnte da, ut fra sånne situasjoner, at når barna våre blir store, da kan vi ikke behandle dem som barn. Når de vokser, må jeg og vokse med tankene og måten jeg er streng på. Jeg kan ikke behandle dem som små barn.

Den regulerende dialogen innebærer planlegging steg for steg og forklaringer av foreldres regulering. *"Kort sagt, regulering består i å hjelpe barnet til å handle mer reflektert og*

strategisk enn det ville ha gjort ellers” (Huneide 2007:46). I kommunikasjonen mellom foreldre og ungdom arter dette seg ofte som en replikkveksling som steg for steg skal veilede ungdommen til å ta gode valg. Kommunikasjonen kan innebære sterke følelser som sinne, frustrasjoner og sårbarhet. Det er i stor grad foreldrenes ansvar å sørge for at kommunikasjonen ikke låser seg. Ungdom er noen ganger eksperter i å trykke på de mest sårbare punktene hos foreldre i diskusjoner. Da blir det viktig at det ikke blir en maktkamp mellom foreldre og ungdom. For foreldrene innebærer positiv regulering også å forklare og utdype grunner til den reguleringen de setter for ungdommens aktiviteter og handlinger.

Det blir jo at den ene må forklare til den andre hele tiden. Det går på diskusjon, frem og tilbake. Akkurat i går da han gikk ut etter skolen og hadde sett en t-skjorte han kunne tenke seg, og ringte til meg og, og jeg sa jeg skulle se på det etter at jeg var ferdig på skolen eller jobb. Da jeg gjorde det, så hadde han gått inn og badet. Han kan ikke gå ut med vått hår i og med at det er kaldt ute. Han sier at jeg får gå og se på den. Så sier jeg at jeg ikke kan butikken, så du må jo være med. Så det er jo vanskeligheter, men vi klarer alltid å snakke oss frem til løsningen....

..... Det er på samme måte. Man prøver litt og litt. Man skal kunne forandre sakte litt etter litt. Jeg vil ha det beste for han, og han vet at jeg handler ut fra det beste for han, og derfor jobber vi for å få hverandre til å forstå på hvert punkt hvor man står. Og litt etter litt skjer det forandring, om det er på min side eller på hans side.

Det sies om barn i vestlige kulturer at de oppdras til å bli forhandlingsbarn. Det legges stor vekt på at barn, fra de er små, skal lyttes til og taes hensyn til, det er lov for dem å uttrykke egne meninger, og de forventer at voksne hører på dem. Dette er nytt for mange foreldre som har vokst opp i tradisjonelle kollektivistiske samfunn. Sitatene ovenfor viser med all tydelighet at kvinnene ser viktigheten av å endre sin tilnæringsmåte til ungdommen for å kunne komme i dialog med dem. Kvinnene forteller at de forstår at de som mødre må følge med i barnas utvikling, og at måten de skal sette grenser på ikke handler om å kommandere. Alle uttrykte at kjefting ikke fører frem, det avler mer motstand. I hvor stor grad kvinnene maktet å bruke sin utvidete forståelse i hverdagen, vet vi ikke. Enkelte utsagn kan allikevel tyde på at forståelsen har ført til endring av praksis.

Jeg må innrømme at det har vært ting jeg har lært som jeg ikke var klar over før, men nå har jeg lært det. Det er mange ting. For eksempel så har jeg lært at det å bli fort sint..., jeg har lært meg at det går an å ta en pust, puste før jeg begynner å få ut raseriet. Jeg har mer erfaring i og med at jeg har prøvd ut det jeg har lært på det her kurset og praktisert her hjemme, så har jeg følt og sett at stemningen blir så mye bedre, at jeg velger å fortsette med det. Er jeg rask og urettferdig, så blir jeg lei meg.

7.2.4 Kultur

Kulturbegrepet blir i dagens samfunn brukt i mange sammenhenger og til dels nokså ukritisk. Kultur som begrep er i seg selv ingenting, det er mer et tankeprodukt som hvert individ legger et innhold i ut fra egne erfaringer og sosialt liv (Schulerud 2005). Grovt sett kan man si at kultur refererer til idéer, kunnskap og levemåter som vi assosierer med en gruppe mennesker. Det finnes et utall definisjoner av begrepet. Det er ikke plass innenfor denne rapporten å gå nærmere inn på noen av disse. Det viktigste i denne sammenhengen er hva kvinnene i prosjektet forstod med begrepet, som ble brukt både i intervjuene og underveis i ICDP kurset. Vi spurte ikke direkte hva kvinnene la i begrepet kultur. Ut fra gruppeprosessen og informasjonen fra intervjuene dekker følgende forklaring det kvinnene forstod med begrepet. Utsagnet kommer fra en somalisk mor som deltok i annen ICDP gruppe i 2004 (op.cit.:50).

Kultur er den måten man lever i et samfunn. Det er vanskelig å forklare kultur. Det er noe med hvordan du lever i samfunnet, hvordan folk lever sammen, hvilke vaner de har, kultur kan være noe du er oppvokst med, som du har lange tradisjoner med, noe som gjenspeiler hvordan du opplever, det påvirker hvordan du tenker.

Allerede på møte 1 ble begrepene kultur og verdier satt på dagsorden. Vi arbeidet med disse gjennom hele kurset i sammenheng med begrepet identitet, alt sett i lys av 8 temaer for godt samspill. Som tidligere nevnt, ble ulike temaer i hovedsak belyst gjennom fortellinger fra kvinnenens eget liv. Innholdet i sammenheng med kulturbegrepet dreide seg om klær, mat, religion, tradisjoner og regler. Vi oppfordret kvinnene til å fortelle om situasjoner fra egen hverdag. Som veiledere deltok vi med egne fortellinger for å vise andre måter å tenke og handle på ut fra mer vestlige verdsett. Kvinnene uttrykte stor takknemlighet for dette, som også førte til en viss utjevning av maktforholdet mellom veileder og deltaker.

I intervjuene ønsket vi å få informasjon om følgende:

- opplevelse av å være mor i eget hjemland i forhold til samme rolle i Norge, - likheter og forskjeller
- refleksjoner rundt hvordan ungdommen opplever å skulle forholde seg til to ulike kulturelle verdsett med tilhørende normer og regler
- mors og fars roller i sammenheng med oppdragelse
- religionens betydning og påvirkning i hverdagen

I preintervjuene fikk vi et inntrykk av at ingen av kvinnene opplevde det verken mer utfordrende og/eller problematisk på noen måte å være mor i Norge i forhold til i hjemlandet.

Alle kvinnene formidlet at det å være mor oppleves likt uansett kultur og bosted:

K: Alle foreldre ønsker at barna har det godt i oppveksten, at de er utdannet, at de har sine egne jobber, at de er selv næringsdrivende.

K: Det er de samme rutinene, foreldrene mine gjorde også det samme.

K: Det blir det samme her og der.

Det virket også som om foreldrene seg imellom ikke snakket med hverandre om ungdommens situasjon og hverdag ut fra et kulturelt perspektiv, heller ikke at det var et tema i kommunikasjonen med ungdommen. Vi fikk også i liten grad informasjon om mors og fars roller i oppdragelsen. Ut fra det lille som kom frem, kunne det høres ut som om fedre og mødre i den arabiske og pakistanske kulturen har relativt likestilte roller i oppdragelsen. Et utsagn som vi fikk om en fars rolle er:

Hans oppgave er å passe på dem, passe på at de studerer, og hvis de gjør noen gale ting og forklare dem at det er rett og det er galt, snille barn gjør ikke sånn. Han vil at barna skal utdanne seg å bli enten leger eller advokater slik at navnet hans står høyt.

I løpet av gruppeprosessen kom imidlertid flere nyanser frem også innenfor samme språkgruppe. Selv om flere av mennene kunne lage mat og gjorde det av og til, var det i all hovedsak kvinnene som tok seg av hus og mat. I et par av familiene var mannen uføretrygdet og mye hjemme. De deltok mer i daglig husarbeid og hadde mer kontakt med barna.

I arbeidet med kulturelle verdier på kurset brukte sensitiviseringsmetoder livslinje, ryggsekk, rollespill og ulike former for tankekart med tegning (se manualen). Vi merket oss at kvinnene ofte brukte begrepene riktig og galt i denne sammenhengen. De tospråklige veilederne forstod dette som et resultat av tankegangen i hjemlandets oppfatning av verdier og oppdragelse. Barna blir, i følge dem, oppdratt etter prinsippene riktig og galt. Det er lite vektlagt å motivere barn til å uttrykke egne meninger og se en sak fra flere perspektiver. Vi ønsket å bevisstgjøre kvinnene på andre muligheter i oppdragelsen, at ungdommen deres i skolen ble oppmuntret til å utvikle og stå for egne meninger og holdninger, at ingen er forvaltere av sannheten. I dette

arbeidet brukte vi bl.a. en stor tegning av en ungdom og ba kvinnene fortelle hva de mente er galt og riktig i oppdragelsen. Det gale plasserte vi på venstre side av ungdommen, det riktige på høyre. På midten plasserte vi det som kvinnene var usikre på. Ut fra dette fikk vi spennende samtaler om noe kunne endre plass og eventuelt bevege seg mot midten av tegningen. Norsk veileder deltok med eksempler fra oppdragelsen av egen ungdom.

Følgende ble klart plassert på høyre side:

- skole og utdanning
- respekt
- ikke være sure
- Gud bestemmer
- snakke sant
- kle seg pent – her snakket vi om hva det er å kle seg pent (se på negativ punktet)
- tenke før man handler så man ikke gjør noe ufornuftig
- ha et godt rykte
- viktig å stole på.

Venstre side:

- alkohol
- farte rundt i mørket om natten
- røyk – vi snakket en del om det, først plasserte de dette midt imellom, men tok det til venstre etter at de hadde snakket en del om det. Kvinner skal ikke røyke, menn kan røyke, gjerne sammen med andre menn i familien. Det er en spesiell røykekultur og hvem og når man kan røyke.
- hullete klær
- bar mage
- piercing
- løgn

For oss som veiledere, fikk vi være deltakere i en spennende prosess, hvor kvinnene formidlet en stadig utvidet forståelse og evne til å formulere egne refleksjoner rundt kulturbegrepets innhold og konsekvenser i hverdagen.

Utsagnene fra postintervjuene nedenfor viser denne utviklingen:

I: Men hvis barna deres slår av tv'n eller setter over til en annen kanal hvis det er noe som ikke er bra for dem, hvordan har de lært det?

K: **Det har med den store familien i hjemlandet, at helt siden de var små, man passer på sånt. Det er kultur, det er verdier. De må lære helt fra de er små. Er det noe de ikke skal se på, så er det noe de ikke skal se på! Da er det ingen diskusjon**

der. Så de har helt sikkert hatt det med seg fra de var små i hjemlandet. For det er jo sånn at ofte sitter både voksne og eldre sammen, og det er kanskje en slags respekt for de eldre som sier, at vi ser ikke på noe vi ikke skal se på.

I: Så det har de tatt med seg hit og følger videre her i Norge, selv om ungdomskulturen her er jo annerledes!

K: Da jeg kom til Norge, og jeg har ikke reist før, så jeg oppdaget med en gang at det er så annerledes, i og med at jeg kan se at to står og kysser midt på gaten eller på trikken. Til å begynne med, så har jeg følt meg sliten og støtt. Og da jeg tok det opp med mannen min, så sa han at spiller ikke noe rolle, barna kommer til å bli vant til det. Og jeg mente at de ikke blir vant til det. Men når de så det til å begynne med, så så de på det og så snudde de seg. Nå bryr de seg ikke noe om det i det hele tatt. Jeg trodde de ikke ville forandre seg, men det har skjedd en forandring.

Det er noe hos oss, i våre verdier, at det er noe som ikke gjøres på gaten. Det gjøres bare ikke. Men bor man i et annet samfunn og det at det er et europeisk land, så får det bare være.

Denne kvinnen sa litt senere i intervjuet:

Man er i utvikling, om man vil eller ikke, så er man det, og derfor må man, litt etter litt, følge med tiden. Forandringen!

Kvinnen forteller at hun ser viktigheten av å følge med i tiden. På kurset snakket vi mye om akkurat dette, om hvor utfordrende det kan være for foreldregenerasjonen å følge med på utviklingen i ungdomskulturen. I motsetning til i preintervjuene, hvor refleksjoner rundt kultur og verdier nærmest var fraværende, forteller kvinnen levende om egne følelser og opplevelser i sammenheng med møtet med ukjente kulturelle verdier.

En annen kvinne, som ikke ble intervjuet i forkant av kurset, sa dette på spørsmål om kultur:

I: Hva er bra i din kultur?

K: De respekterer de eldre, elsker de som er yngre, også får man kjærlighet sammen, og så respekterer foreldrene også. Døtrene mine respekterer lærerne sine, akkurat som de respekterer foreldrene sine. Det er også en del av kulturen vår. Og så når det gjelder klær, så må ikke noe av kroppen være synlig, det må være tildekket av klær.

I: Hva syns du er bra i den norske kulturen?

K: Det som er bra, er at barna snakker sant. Alt er åpent her, og så liksom.... Jeg vil si at i hjemlandet så er alt lukket, man ser ikke det som skjer ute, her så er alt åpent, for det så får de en bra oppdragelse.

7.2.5 Fremtid

Vi stilte noen spørsmål om kvinnenenes tanker om fremtid både i pre-og postintervjuene. Ut fra ICDP og Åtte temaer for godt samspill er ikke Fremtid en opplagt kategori. Vi hadde en hypotese om at vi ved å trekke dette perspektivet inn i intervjuene, ville kunne få noe informasjon om hva kvinnene vektlegger i oppdragelsen av barna. Hva mener de er viktig for barna å få med seg i bagasjen med tanke på en trygg og sikker fremtid? Vi stilte oss også spørsmålet om kvinnenenes ønsker for sine barn avviker fra etnisk norske foreldres ønsker og tanker om fremtid for den yngre generasjon.

Både i pre-og postintervjuene var utdanning det som alle kvinnene helt klart uttrykte som noe av det viktigste for ungdommene i fremtiden. Eksempel fra et preintervju:

K: Jeg ønsker henne en god fremtid og at hun skal utdanne seg.

K: Ønsker at de kommer til å ha det bra i sitt liv, og at de kommer til å utdanne seg med høyere utdanning, det er slik jeg ønsker det for dem.

Eksempler fra postintervjuene:

K: Vi setter stor pris på studier. Vi ønsker og drømmer om at alle barna skal få utdanning og høye titler. Og når jeg står opp for å be om morgenen, og når jeg er på vei til skolen, så sier jeg: Gud, la det skje!

Vi snakket en del om skole og utdanning i løpet av kurset. Få av kvinnene hadde selv fått mulighet til å utdanne seg, noe de i dag opplever som et tap. Dette ønsker de ikke for sine barn. Alle ønsket at ungdommen først skulle få en utdanning for så å gifte seg.

K: Det [ekteskap] kommer etterpå, først er det utdannelsen!

For alle kvinnene var religionen svært viktig. Hvis Gud vil og de selv ber og har tillit til Guds vilje, vil barna kunne få en god fremtid. Vi erfarte at den sterke troen på "Hvis Gud vil" var helt grunnleggende for at kvinnene maktet å stå oppreist i hverdagen, gå på norsk kurs, møte alle utfordringene og kunne våge å åpne opp for andre kulturelle verdier enn deres egne.

Styrken de så klart formidlet at religionen ga dem, var det helt grunnleggende viktig at vi som veiledere respekterte og ikke rokket ved.

Et annet fremtredende tema i intervjuene var ekteskap. Alle kvinnene ønsket at ungdommen deres skulle bli godt gift.

K: Videre også at hun skal ha en bra lykke, at hun skal gifte seg, så hun får en bra svigerfamilie.

I: Ønsker du for henne at hun skal få barn?

K: Ja, hvorfor ikke! Den ene datteren min er gravid nå og får snart barn.

På slutten av kurset snakket vi en del om ekteskap. Med bakgrunn i ekteskapsloven i Norge fikk vi diskusjoner rundt både tvangsekteskap og arrangerte ekteskap. Dette ble satt i sammenheng med en grunnleggende verdi i vårt vestlige demokrati; retten til å ta egne valg. Som veiledere stilte vi hypotetiske spørsmål for å få frem refleksjoner, som for eksempel: Hvis X kommer hjem og forteller at han ønsker å gifte seg med en norsk jente, hvordan vil det være for deg? Vi arbeidet med dette ut fra et emosjonelt, kognitivt og handlingsperspektiv. Hva gjør det med oss som foreldre hvis barna velger helt andre verdier i livet enn våre egne? Kvinnene var ikke overbevist om at menneskets frie vilje til å velge ektemake selv, alltid var til det beste, og henviste her til den store skilsmisseprosenten. De stilte også spørsmål som: Hvorfor kan ikke ungdom ta imot råd og hjelp i prosessen frem mot ekteskap? Hvorfor kan ikke ungdom høre mer på foreldregenerasjonens erfaringer? Dette ble viktige spørsmål i gruppen, som vi erfarte ga kvinnene muligheter til utvidet og mer nyansert forståelseshorisont.

K: Jeg tenker jo at hun skal få en bra ektemann, og jeg vet ikke hvordan han er. Jeg skal prøve at hvis hun gjør noe feil valg når hun gifter seg, så skal jeg prøve å snakke med henne og ikke med hennes ektemann.

K: Det at barna ikke skal bli tvangsgiftet, at barn må få velge ektefelle selv, at de må samtykke. Om det er gutt eller jente, det å tvinge, da tar de avstand, det er ikke bra. Så da kan de gå fra dem fordi vi tvang dem, og det er ikke riktig.

Han må bo i en familie, han må ikke flytte for seg selv.

Det er liksom opp til han. Hvis han selv vil velge, så er det greit. Hvis vi skal velge, så er det også greit. Bare det er muslimsk.

Her uttrykker kvinnen det som vi oppsummert kan si alle kvinnene kunne enes om: Barna kunne selv få velge, så lenge den ”utkârne” er muslim og viser at han er en god mann. En god

mann er (vår tolkning) en som kan forsørge familien, er snill (ikke slår) og hjelper til med barna og utdannelsen.

Kvinnene uttrykte i starten av kurset at bare de var **snille mot barna og de er snille mot meg, så tror jeg ikke det vil oppstå noen problemer**. Sitatet nedenfor er representativt for den refleksjonsutviklingen hos kvinnene som vi fikk delta i. Spørsmålet vi stilte handlet om de hadde noen bekymringer for fremtiden.

Jo, selvfølgelig er det noe som bekymrer meg, men jeg bruker fortsatt kommunikasjon for å holde kontakten med dem, fortelle dem, det er riktig, det er galt. Jeg passer på å vise dem hva jeg ønsker ut av dem. Jeg prøver å fortelle dem, at den dagen dere er ferdige med høy utdanning og har funnet dere til rette her i dette samfunnet, så vil jeg være den mest stolte mamma i denne verden. Som mor må jeg tenke fremover, tenke på barnas fremtid. Alle mammaer ønsker at deres barn er de beste i verden.

Oppsummert kan vi si at kvinnene var opptatt av at ungdommen skulle få utdanning, få et godt ekteskap og føde barn, oppleve trygghet og leve som muslim. Vi kan jo stille spørsmål om ikke dette er ønsker som enhver forelder har for barna sine uansett kulturbakgrunn. Islam må da forstås som foreldres ønske om å velge riktige verdier mer enn en spesiell religion.

Vi vil avslutte dette kapittelet med et siste sitat fra samme kvinne:

Men jeg vil gjerne takke for at jeg fikk være med på dette kurset som gjorde at jeg vokser med barna mine!

8. Oppsummering og avslutning

Hensikten med ungdomsprosjektet har vært å utvikle en ICDP manual hvor målgruppen er foreldre med minoritetsbakgrunn som har ungdom. Vi satte opp delmål som gikk ut på å sertifisere veiledere til prosjektet, gjennomføre foreldregrupper ut fra manualen og til siste lage et forslag til opplæringsplan for ICDP ungdomsvarianten (vedlegg 6). Dette har vi gjennomført innenfor prosjektets rammer. Vi har også evaluert prosjektets resultater ut fra kvalitative forskningskriterier så godt det lar seg gjøre innenfor den tiden og de ressursene vi har hatt til rådighet.

ICDP's hovedmålsetning er *”å sensitivisere omsorgsgivere og understøtte de sider ved deres naturlige samspill som vi anser som viktige for å fremme barnets positive utvikling og tilpasning* (Hundeide 2001:41). Vår evaluering viser at hver kvinne som deltok i gruppene, har ut fra sitt ståsted og forutsetninger, utvidet egen refleksjonsevne knyttet til rollen sin som omsorgsperson. Alle kvinnene hadde i utgangspunktet positive følelser for ungdommen sin. Postintervjuene viste allikevel at de hadde fått økt empatisk forståelse for ungdommens situasjon i hverdagen. Kvinnene snakket om viktigheten av positiv kommunikasjon og justering til ungdommen på en mer reflektert og beskrivende måte enn i preintervjuene. Det kom også frem at de hadde fått konkrete verktøy som fungerte for dem i arbeidet med mening og utvidelse i kommunikasjonen. Flere av kvinnene fortalte levende om situasjoner hvor de tok i bruk verktøy i sammenheng med regulering. De formidlet at stemningen i hjemmet ble mer positiv, og at ungdommen ga tilbakemeldinger ved å vise glede og initiativ til samvær.

Vår konklusjon blir derfor at manualen som ble utviklet dette prosjektet, holder mål ut fra målsettingen i ICDP.

Rekrutteringsfasen var en krevende del av prosjektet og skapte en periode uvisshet omkring prosjektets framdrift. Vi har påpekt en del problemstillinger i avsnittet om rekruttering som vi håper blir drøftet i forbindelse med videre ICDP arbeid i Norge. Dette handler om metoder i rekrutteringsarbeidet og omfanget av ressurser som dette krever.

Til slutt vil vi rette blikket litt fremover i tid. Kvinnene i prosjektet deltok på ICDP kurs som strakk seg over 10 uker. De kom til kurset med en ryggsekk full av historie og erfaringer. I postintervjuene, som ble tatt like etter kursslutt, fikk vi en klar opplevelse av at kvinnene hadde hatt utbytte av kurset, og at flere på dette tidspunktet fremdeles brukte sin ”nye”

forståelse i samspill med ungdommen. Vi stiller oss allikevel spørsmål om et 10 ukers ICDP kurs kan føre til endringer over tid. I vårt prosjekt hadde vi ikke mulighet til å følge kvinnene videre på noen som helst måte. Men for at ny forståelse og derav endret samspill skal kunne få varig betydning, antar vi at oppfølging vil være helt avgjørende. Hvordan og innenfor hvilken ramme dette kan gjennomføres, tenker vi blir viktige spørsmål å drøfte i videre arbeid med og utvikling av ICDP.

Litteraturliste

- Bateson, G. (1979). *Mind and nature. A necessary unit*. London: Flamingo. Fontana Paperbakcs
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksen, T.H. (1997). Identitet. I: Eriksen, T.H. (red.); *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tono Aschehoug
- Fife, A. (1991). *ABC om flerkulturell kommunikasjon*. Holmestrand: Global
- Fife, A. (2002). *Tverrkulturell kommunikasjon*. Oslo: Yrkeslitteratur A/S
- Fog, J. (1994). *Med samtalen som utgangspunkt*. København: Akademiske Forlag
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. London: Polity Press
- Gjems, L. (1998). *Veiledning i profesjonsgrupper*. Universitetsforlaget A/S
- Gulbrandsen, L.M. (2002). Storbyjenter. I: Thorsen, K. og R. Toverud (red.); *Kulturpsykologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Heap, K. (2005, 5.utgave). *Gruppemetode for helse- og sosialarbeidere*. Gyldendahl Norsk Forlag A/S
- Hudeide, K. (2001). *Ledet samspill fra spedbarn til skolealder*. Oslo: Vett og Viten
- Hundeide, K. (2005). *Barns livsverden: Sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag
- Hundeide, K. (2007). *Innføring i ICDP Programmet*. Oslo: ICDP/Norge
- Johannessen, E., E. Kokkersvold og L. Vedeler (2002). *Rådgiving*. Tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S
- Kvale, S. (2004). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Schulerud, M. (2005). *Jeg vil jo så gjerne forstå....* Masteroppgave ved ISP/UiO
- Shuman, L. (1992). *The Skills of Helping*. F. E. Peacock Publishers, Inc.
- Whitaker, D. S. (1985). *Using Groups to Help People*. Routledge & Kegan Paul Ltd
- Wormnes, O. (2004). *Om forståelse, talking og hermeneutikk*. Kompendium utdelt ved masterstudiet på Institutt for spesialpedagogikk høsten 2004. Oslo: ISP, UiO
- Aadland, E. (2004). *"og eg ser på deg..."*. Vitenskapsteori i helse-og sosialfag. Oslo: Universitetsforlaget

Intervjuguide for pre intervju

Innledning

- Navn
- Familie
- Skole
- Arbeid
- Nettverk
- Fortelle om rammen rundt intervjuet, rekkefølgen på hovedemnene/temaene.

1. Foreldres opplevelse av seg selv som omsorgsperson

- Hvordan er det å være mor/far til?
- Hvis du hadde bodd i hjemlandet ditt, - hvordan ville det vært å være mor/fra der?

Huskeliste: likheter, forskjeller, opplevelser, følelser

- Hvordan tror du din opplever deg?
- Kan du fortelle litt om hvordan du og din ektefelle sammen oppdrar barna deres?

Huskeliste: roller, fordeling av oppgaver

2. Foreldres opplevelse av ungdommen

- Se for deg! Hva er de første tankene du får?
- Hvilke følelser får du, når du ser for deg?

Huskeliste: personlighet: temperament, aktivitet, sårbarhet, styrker,

3. Hverdagen

Fortell om en vanlig dag i din familie.

Hva gjørdin når han/hun er hjemme?

Hva gjørnår han/hun ikke er hjemme?

Hvis ikke gjør det han/hun har fått beskjed om, hva skjer da?

Huskeliste:

- *PC bruk*
- *TV titting: hva og hvor mye og når*
- *Ukepenger*
- *Leggetider*
- *Innetider*
- *Språkbruk/banning*
- *Måltider*
- *Morgenrutiner*
- *Skolearbeid*
- *Skole/hjemsamarbeid*
- *Språk hjemme (morsmål eller norsk)*
- *Ansvarfordeling i hjemmet: hva, hvem og hvordan*
- *Fritid: aktiviteter, venner*
- *Bekymringer*
- *Religionens påvirkning (bønn, mat, klær, grenser, kjæresten, samtaleemner..)*

4. Kommunikasjon/dialog

Snakker du mye eller lite med

Hva snakker dere om?

Hvordan snakker du til

Hvordan svarer.....?

Er det noe du ikke snakker medom ?

Er dere noen gang uenige eller krangler?

Om hva? Hvordan snakker dere til hverandre i sånne situasjoner?

Hvordan er det for deg når dere krangler eller uenige?

Skjer dette ofte?

Når dere er enige og ikke krangler, hvordan er det for deg?

Hvordan snakker dere sammen da?

Huskeliste:

- *få tak i opplevelsen/følelsene:*
 - *nært*
 - *morsomt*
 - *anstrengt*
 - *avstand*
 - *masete*
 - *irriterende*
 - *meningsfullt*
 - *bortkastet*
 - *slitsomt*
 - *trist*
 - *irritasjon*
 - *avslappende*
 - *glede*

5. Kultur

Hvis du bodde i hjemlandet ditt, - hvordan ville det vært å være mor/far der?

Huskeliste:

- *likheter*
- *forskjeller, opplevelser, følelser*

Du har vokst opp i en annen kultur i ditt hjemland! Hvordan er det da å være mor/far for her i Norge?

Hvordan tror du det er å være i det norske samfunnet, når du som mor/far har en annen kulturbakgrunn?

Kan du fortelle litt om hvordan du og din kone/mann sammen oppdrar barna deres?

Huskeliste:

- *roller*
- *fordeling av oppgaver*

6. Fremtiden

Hvilke ønsker har du for fremtiden til tenåringen din?

Hva tenker du må til for at dette skal skje?

Er det noe du er bekymret for? Hva?

Intervjuguide for post intervjuer

1. Innledning:

Rammene for intervjuet:

- Tolkens rolle
- Gjenta at dette er forskning, derfor to intervjuer, rapporten som skal skrives.
- Hva intervjuet skal handle om:
Vet ikke om du husker noe fra det første intervjuet?.....
Nå har vi hatt et kurs hvor vi har snakket om det å være mamma til
Dette intervjuet skal handle om det og om hvilke tanker du nå har om det å være mamma.

Arbeid

- Kjenner deg og fam. din litt, men noe kan jo ha forandret seg på disse ukene kurset har vart. Så jeg vil også spørre deg litt om hva både du og familien din holder på med.
 - du?
 - Mannen din?

Nettverk

- Nettverk for deg, mannen din, barna?

2. Foreldrenes opplevelse av seg selv som omsorgsperson

- På kurset har vi snakket mye om det å være mamma til..... og hva slags oppgaver du har som mamma.
Kan du fortelle noe om det?
- Er det noe du tenker er annerledes nå enn før kurset?
- Hvordan er det å være mamma nå?
- Hva er bra?

Tips: hente opp fortellinger og utsagn fra prosessen, kunne være litt mer utfordrende i spørsmålene (men ikke for ledende), veilede dem inn på det de faktisk har git uttrykk for og fortalt om.

3. Foreldrenes opplevelse av ungdommen

Er det noe av dette som har vært spesielt viktig for deg å tenke på og gjøre noe med hjemme i forhold til?

- Ta frem bildet av ungdommen. Hente frem at vi har snakket om tanker og følelser på kurset.
- Hvilke tanker får du når du ser på bildet?
- Hvilke følelser får du?

Tips: ev, hjelpe i gang ved å si at vi også har snakket om at det er vanlig noen ganger å bli sint, irritert, lei seg når noe med barna er vanskelig.

4. Kommunikasjon

På kurset har dere/vi snakket sammen om når og hvordan du snakker med

- Er det noe fra dette som du spesielt godt husker?
- Er det noe av dette du kan bruke sammen med
- Er det noe av dette dere er uenige om eller krangler om?
- Hvordan løser dere det?

Tips: bruke plakaten, ev bilder vi har brukt, hjelpe å hente frem ved å bruke noe av det de selv har sagt underveis også her.

5. Kultur

Jeg har fortalt fra min hverdag med Live og du har fortalt fra din hverdag.

I starten snakket vi om hva både du og vi andre mente var viktig å gi videre til barna våre.

- Hva tenker du **nå** er viktig for deg som mamma og gi videre til fra din kultur?
- Hvordan vil du gjøre det? (gi eksempler fra kurset som de selv har sagt kan være vanskelig)
- vokser opp i Norge. Er det noe du nå er mer opptatt av eller bevisst på enn før kurset når det gjelder
- Hvordan tror du det er for å leve med to kulturer?
- Hvordan er det for deg som mamma å skulle hjelpe til med dette?

Tips: hente frem konkrete områder som: identitet. Pubertet. Venner. Ekteskap. Religion. Mat... Ryggsekken. Ungdommen Live har tegnet.

7. Fremtiden

Hvilke ønsker har du for fremtiden til din?

Hva tenker du må til for at dette skal skje?

Er det noe du er bekymret for? Hva?

EVALUERING AV ICDP GRUPPER UNGDOMSPROSJEKTET HØSTEN 2007

Arabisk gruppe

Møte nr. _____ Dato: _____ Veiledere: _____

Oppmøte	
Hovedtema/engasjement (skala 1-10)	
Hva engasjerte mest i løpet av dagen?	
Formidling: metode/sensitivisering	
Formidling: Gjør hjemme (tidsbruk og metode)	
Gjør hjemme – gjort eller ikke gjort? Refleksjon hvis ikke gjort	
Respons ved utfordrende spørsmål? (refleksjon, bevisstgjøring, forståelse)	

Gruppeprosess (blikkkontakt og henvendelser mellom mødrene, roller trygghet, egne meninger, uenighet)	
Oppsummeringer: form og respons	
Eventuell revurdering av manual:	

Andre ting:

ICDP grupper ungdomsprosjekt høsten 2007- Registrering av fortellinger

Møte nr. _____ **Dato:** _____ **Registrert av:** _____

Mor A fortellinger:

Refleksjoner knyttet til post intervju

ICDP ungdom Veiledermanual

Manualen inneholder opplegg til 10 møter.
Hovedoverskriftene på disse er:

- Praktisk informasjon, underskrift på samtykkeskjema
Presentasjon av veiledere og foreldre.
Kulturelle oppfatninger av ungdom, verdier og oppdragelse
- Alle foreldre er glade i barna sine!
Om å være foreldre til ungdom!
- Ros og anerkjennelse - ungdommen trenger å bli sett og hørt!
- Hvordan er det å være ungdom?
Hvordan kan foreldre forstå og støtte ungdommen sin?
- Ungdom trenger støtte og hjelp fra foreldre og venner!
 - Hvordan snakke med ungdom?
 - Justering til situasjon og tema
- Identitet og positiv regulering

Ungdom trenger forutsigbarhet og fleksibilitet!
Ungdom skal lære å selv ta ansvar for egne handlinger!
Ungdom trenger hjelp og støtte til å ta riktige valg!
- Samme som forrige
- Pubertet/seksualitet
- Samme som forrige/ev rusmidler
- Oppsummering og avslutning

Emosjonell dialog vil være vektlagt på møte 1, 2 og 3.

Meningsskapende og utvidende dialog vil være vektlagt på møte 4, 5 og 6.

Regulerende dialog på møte 7, 8 og 9.

Møtestruktur:

1. Oppsummering fra sist gang
2. **Gjør hjemme!** fra sist gang
3. Dagens hovedtema med sensitiviseringsoppgaver
4. Gjennomgang av **Gjør hjemme!** til neste gang
5. Oppsummering og evaluering av dagen

Generelt om møtene

Hvert møte består av to sider. Tre forslag på **Gjør hjemme!** er plassert sist i manualen. Første side inneholder hovedoverskriftene på hvert møte. Andre side inneholder utfyllende informasjon om enkelte punkter på dagsordenen.

Med unntak av møte 1 og møte 10 har hvert møte samme struktur. Pause på max 10 min taes der det måtte passe og ut fra deltakernes behov. Server gjerne kaffe/te/vann.

I prosjektet kalte vi hjemmeoppgavene for **Gjør hjemme!**

Mødrene gikk alle på skole/arbeidstrening og uttrykte klart at de hadde nok å gjøre hjemme med lekser og oppgaver. Derfor unngikk vi å bruke ordene oppgave og lekse på ICDP kurset. Dessuten ønsket vi at tittelen på hjemmeoppgaven skulle indikere klart og tydelig viktigheten av å jobbe noe hjemme med det vi tok opp på møtene.

I grupper som er sammensatt av foreldre som er analfabeter og foreldre som kan lese, er det viktig å benytte tegning og tekst på **Gjør hjemme!** arkene.

Til pkt 1 på hvert møte: Oppsummering fra sist gang

Her kan det være lurt å benytte det som eventuelt ble skrevet/tegnet på flipover forrige gang som et hjelpemiddel til å hente frem forrige tematikk. Vær oppmerksom på at foreldrene ikke skal oppleve dette som en kontroll av hva de husker. Gjør det til en felles opphenting av det som ble tatt opp forrige gang uten prestasjonskrav.

Enkelte ganger satte vi på musikk og ba foreldrene tenke tilbake på hva vi snakket om sist gang. Dette uttrykte deltakerne ga dem ro og var en god start!

Til pkt 2 på hvert møte: Gjør hjemme! fra sist

Det anbefales å gjennomgå Gjør hjemme! fra sist gang ved å strukturere gjennomgangen i stede for å ”slippe ordet løs”. La førstemann på denne runden variere fra gang til gang. Hvis ikke oppgaven er gjort, hjelp med å hente frem fortellinger/hendelser som har skjedd sist uke og som kan belyse oppgaven.

Til pkt 4 på hvert møte: Gjør hjemme! til neste gang

Sett av god tid til dette punktet på hvert møte. Hvis mulig, trekk frem hver enkelt ungdom i sammenheng med gjennomgangen av oppgaven. Dette vil gjøre det mer personlig for hver forelder og frembringe følelser og assosiasjoner der og da i sammenheng med det de skal gjøre hjemme.

Til pkt 5: Oppsummering og evaluering

Alle deltakerne må få komme til ordet! Det skal ikke bli en diskusjon men en kort oppsummering fra hver enkelt. Veilederne kan med fordel også bidra her. Varier gjerne innledningen, for eksempel:

- Hva har vært mest spennende i dag?
- Si tre ord som du husker spesielt godt!
- Hvordan har du hatt det i dag?

Utdeling av heftet **Åtte temaer for godt samspill**

I prosjektet ble heftet delt ut på møte 9.

Flertallet av foreldrene var analfabeter eller i starten på sin norsk opplæring. Heftet ble derfor brukt som et verktøy til oppsummering på de to siste møtene.

Veilederne må vurdere når i løpet av kurset det vil være mest hensiktsmessig å dele ut heftet, allikevel ikke før på møte 4 eller 5

Opplæringsplan ICDP ungdom med minoritetsbakgrunn

To dagers fordypning

Dag 1:

Introduksjon av prosjekt ICDP ungdom. Kort oversikt over manualens innhold.

Om å være foreldre til ungdom: kulturelle oppfatninger av ungdom verdier og oppdragelse. Hva er viktig for foreldre å bringe videre fra egen kultur?

Identitet: Foreldrenes identitet. Ungdommens utvikling av identitet.

Øvelser og diskusjoner.

Forslag til sensitiviseringsoppgave:

- Arbeid med livslinje (se manual møte 2). Lag egen linje/ eller før inn på en linje ut i fra kasus.
- Arbeid med ryggsekk (se manual møte 4): Hva har du i din ryggsekk? Hva har ungdom (egen eller kasus) i sin ryggsekk?

De tre dialogene.

Hvordan utspeiler disse seg i samspill og kommunikasjon med ungdom. Hva skiller seg fra samspill og kommunikasjon med små barn?

Forskjellige framgangsmåter/ulike reaksjoner/ diverse situasjoner.

Emosjonell dialog med ungdom: Tema 1-4:

Om å være foreldre til ungdom. Følelser svinger.

Å vise ungdom at du er glad i ham/henne. Hvordan?

Ros og anerkjennelse. Ungdom trenger også å bli sett og hørt.

Øvelser og diskusjoner

Forslag sensitivisering.

- Rollespill situasjon hvor ungdommen roses/anerkjennes. Vis ulike reaksjoner.
- Rollespill foreldregruppe og to veiledere hvor reaksjonene diskuteres.

Dag 2

Meningsskapende og utvidende dialog med ungdom: Tema 5-7

Hvordan er det å være ungdom?

Å forstå og støtte ungdom – foreldre og venner

Å snakke med ungdom

Å justere seg til situasjoner og temaer

Øvelser og diskusjoner.

Forslag til sensitiviseringsoppgave:

- Diskutere hva skiller den meningssskapende og utvidende dialogen med ungdom fra en slik dialog med små barn?
- Lag en meningssskapende og utvidende dialog mellom forelder og ungdom som inneholder diskusjon om
 - a) pubertet/sexualitet
 - b) Skole/lekser
 - c) Rusmidler
- Se på film ungdom og sexualitet (vises på skolene). Diskutere. Hvordan bruke denne med foreldre?

Regulerende dialog med ungdom: Tema 8

Identitet og positiv regulering

Forutsigbarhet og fleksibilitet

Ansvar for egne handlinger

Hjelp og støtte til å ta valg

Øvelser og diskusjoner.

Forslag til sensitiviseringsoppgave:

- Se på tema 8 i heftet Åtte temaer for godt samspill. Hvilken av punktene under tema 8 kan brukes/ikke brukes med ungdom?
- Diskutere ulike situasjoner:
 - a) Ungdommen har kjæreste.
 - b) Ungdommen har venner som bruker alkohol
 - c) Ungdommen og internett
 - d) Ungdommen skal på fest i kveld

Manual

Gjennomgang av manual

Anbefalt litteratur

Oppsummering